

Pokalbis su redaktore
Romana Dambrauskaite-Brogienė

Solveiga Daugirdaitė: Ar galėtumėt papasakoti apie savo darbovietes? Kaip Jūs atėjot į „Pergalę“?

Romana Brogienė: Baigusi universitete aspirantūrą, nuėjau dirbti į Radijo komitetą, Literatūros redakciją.

S. D.: Bet Jūs apsigynėte disertaciją?

R. B.: Vėliau. Per aspirantūros metus tikrai pirmą variantą – tokį vos vos – teparašiau. Ir supratau, kad esu ne mokslininkė ir iš mokslų nieko jau man neišeis. Tai nuėjau į Radijo komitetą, Literatūros redakciją. Ten rengiau literatūros valandėles, reikėjo parinkti ištraukų iš kūrinių.

S. D.: Kelinti tai metai?

R. B.: Buvo penkiasdešimt septintieji. Dar iki darbo radijuje penkiasdešimt septintasis metai „Pergalės“ žurnalo pirmajame numeryje išspausdinau iš tos disertacijos – tariamos disertacijos – vieną straipsnį, bet perdirbtą. Apie „Aukštųjų Šimonių likimą“. Mozūriūnas tada buvo „Pergalės“ redaktorius. Jis paskaitė tą straipsnį. O „Pergalėj“, Kritikos skyriuj, dirbo Juozas Kirkila, kuriuo Mozūriūnas buvo labai nepatenkintas, nes jis mėgo stikliuką. Pakabina švarką ant atkaltės redakcijoje – neva jis yra, o kur vaikšto, tai nesuprasi. Dirbo tada „Pergalėj“ Baltakis ir Justinas Marcinkevičius. Pasikvietė mane, pasakė, kad Kirkilą atleidžia. Taip aš patekau į „Pergalę“.

S. D.: O kokios tada buvo Jūsų pareigos?

R. B.: Kritikos skyrius.

S. D.: O nuo kada iki kada Jūs dirbot?

R. B.: Nuo penkiasdešimt septintų metų lapkričio šešioliktos dienos iki aštuoniasdešimt penktųjų rugsėjo. Rugsėjo penktą – mano gimtadienis. Tai aš – iki gimtadienio. Kai sukako penkiasdešimt penkeri, jau kitą dieną nebedirbau. Nesakau, kad man ten buvo negerai ar kad kaip nors krapštė mane iš tos redakcijos. Tiesiog nebenorėjau.

S. D.: Kaip per tą laiką pasikeitė redakcija?

R. B.: Pasikeitė. Mozūriūnas mirė. Paskui redaktorius buvo Baltakis, Macevičius, vėl – Baltakis. Aš Baltakio vadovavimo metais išėjau į pensiją. O žmonės, darbuotojai redakcijoje, keitėsi. Radau Janiną Lankutienę ir palikau. O daugybė keitėsi. Rašytojai ateidavo į Prozos ir poezijos skyrių. Ten buvo publicistika. Nemažai rašytojų dirbo toje redakcijoje, Kritikos skyriuj – irgi. Kai atėjo Bučys, tai jis buvo vedėjas. O aš nuo septyniasdešimt septintų metų jau tvarkydavau straipsnius apie daile, muziką, teatrą. Kritikos skyriuj dirbo ir Vincas Kuzmickas, ir Vaidotas Daunys. Kukulas, tiesa, dirbo poezijos srityje. Tų žmonių per tiek metų buvo daug.

S. D.: Ar Jūsų pareigos pasikeitė, ar liko tokios pat?

R. B.: Pasikeitė. Iki septyniasdešimt septintų metų buvau Kritikos skyriaus redaktorė-vedėja, vėliau – šio skyriaus redaktorė. Tada vadinosi Kritikos skyrius, bet jis apėmė literatūros kritiką, kurią jau tvarkė Bučys, paskui Daunys.

S. D.: Ar jie buvo tiesioginiai Jūsų viršininkai? Kokia ten buvo subordinacija?

R. B.: Subordinacija buvo labai keista, nes jie mane vis tiek vadindavo vedėja. O Kukulas iki pat savo paskutinių dienų manęs kitaip nevadindavo kaip vedėja.

S. D.: Ar galėtumėt papasakoti apie „Pergalės“ administracinę hierarchiją? Kokie buvo santykiai? Kokie autoritetai?

R. B.: Kokia hierarchija? Na, redaktorius. Iš pradžių turbūt nebuvo nei pavaduotojo, nei sekretoriaus. Ne, sekretorius turbūt buvo. Aš negaliu įvardyt tikslių pareigybių. Pavyzdžiui, man atrodo, kad Justinas buvo sekretorius. Bet kas buvo Baltakis? Nežinau. Albinas Bernotas buvo pavaduotojas (buvo toks metas, kai buvo pavaduotojas), o Vytautas Rudokas – sekretorius. Bet kokiais metais – aš niekaip šito negaliu prisiminti. O šiaip buvo skyriai. Buvo Poezijos ir prozos skyrius, kuriam ir grožinės literatūros vertimai, ir publicistika priklausydavo. Buvo Kritikos skyrius, kuris ir visus menus aprėpdavo. Kronikos skyrius irgi priklausė Kritikos skyriui. Kronika – tai žurnalo gale rašomi tokie trumpi straipsniukai apie kultūros įvykius, visokius minėjimus ir panašiai. Tokia struktūra ir buvo.

S. D.: Kokie buvo Jūsų santykiai, pavyzdžiui, su vyriausiais redaktoriais – ar jie buvo dideli viršininkai, ar kolegos?

R. B.: Santykių buvo visokių. Mozūriūnas būdavo labai draugiškas ne redakcijoje. O redakcijoje – labai kietas. Pavyzdžiui, esam važiuavę jo mašina į Felikso Vaitiekūno, kuris dirbo redakcijoje, tėviškę, į kaimą. Ten ir nakvojom, ir uliavojom. Mozūriūnas parvažiavo įkaušęs, kaip ir mes visi. Kitą dieną, darbo pradžioje, jis buvo gražiai išsipraušęs, išsilyginęs kelnes, su švariais marškiniais. Ir geroką vėją pakėlė, jeigu kuris iš tos kompanijos pavėlavo.

Redaktorius Baltakis – kurso draugas, tai labai didelis viršininkas jis man negalėjo būt. Bet aš nepiktnaudžiavau savo padėtim – kad esam kurso draugai. Jis buvo tikrai ne formalistas. Jam reikėdavo, kad medžiaga į žurnalo numerį būtinai būtų pateikta laiku. O kada tu ją – ar darbo metu, ar ne darbo metu – padarysi... Svarbu, kad jam ant stalo rankraštis

būtų padėtas ir į numerį nepavėluotų. Aš taip pasitvarkydavau su autoriais, kad turėdavau atsargų arba pasirengdavau iš anksto. Kai mes su Broga nusipirkom sodybą prie Labanoro, tai aš, pavyzdžiui, parengiu medžiagą ir porai savaitių išvažiuoju, nors man – ne atostogos. Baltakis absoliučiai neprieštarudavo. Aišku, aš jo atsiklausdavau. Bet jis nežiūrėdavo kalendoriaus – kad būtinai turi sėdėt darbe. To nepasakysi apie sekretorių Vytautą Rudoką. Tas labai mėgdavo tvarką. Bet jis – ne redaktorius, nelabai mes jo ir paisydavom.

Macevičius. Su Macevičium yra buvę konfliktų. Bet šiaip jis buvo labai draugiškas. Tai buvo choleriško charakterio žmogus, labai gražiai kartais mokėdavo tą savo choleriškumą paslėpti. Bet kai prieidavo tam tikrą ribą, – pratrūkdavo. Kartais pratrūkdavo visiškai be jokio pagrindo. Pavyzdžiui, mane jis yra labai įskaudinęs. Ilgą laiką, keletą mėnesių, jis manęs nematydavo. Tiesiog medžiagą aš nešdavau jam ne pati, o per Kuzmicką. Jeigu žmogaus tokia natūra... Bet kokių rimtesnių konfliktų nėra buvę.

Baltakis yra taip pusiau draugiškai, pusiau ironiškai pajuokavęs: „Na, – sako, – žinai, Mieželaitis labai tavim nepatenkintas.“ Jis tada buvo Rašytojų sąjungos pirmininkas. Jo nuomone, Kritikos skyrių valdo visai ne Dambrauskaitė, o Kostkevičiūtė. Mes su Irena draugavom. Buvo išspausdinta turbūt bent kiek kritiškesnė recenzija apie kažkuria jo knyga. Jis buvo labai nepatenkintas. Bet kai gavo Lenino premiją, buvo didelis balius.

S. D.: Kur?

R. B.: Rašytojų sąjungoj. Ten, jau įkaušęs, jis man užrašė fotografiją: „Brangiajai“...

Na, visokių tų santykių buvo per tiek metų. Negaliu sakyti, kad kaip nors būčiau skriaudžiama ar kad manim nepasitikima. Nors jaučiau, kad, artėjant pensijai, tikrai niekas manęs nebūtų laikę redakcijoje, nes, na, vis tiek jau amžius nebe tas, ir dėmesys nebe tas.

Kai Macevičius buvo redaktorius, taip supuolė, kad vienas kitas Liongino Šepečio straipsnis buvo išspausdintas „Pergalėj“. Ir per mano rankas jis turėjo eiti. Jam kažkodėl pasirodė, kad aš įtinku jo poreikiams – pataikau taip patvarkyt jo kalbą, kad jis pasikvietė mane pageduot jo vieną verstinę knygą. Vieną knygą pasiūlė man pačiai išverst. Kai redakcijoje buvo šitai sužinota, tada buvo man pasakyta: „Tu, kada nori, į darbą ateini, kada nori, išeini. Svarbu, kad medžiaga būtų parengta. Bet tu žiūrėk...“

S. D.: Dėl draugystės su Šepečiu?

R. B.: Dėl draugystės su Šepečiu. Žinoma, man tai buvo gan juokinga, nes, na, – ką čia reiškia. Čia – visai kiti dalykai. Kaip juoką kokį galiu pasakyti, kad per Šepečio malonę Brogos nusipirko mašiną. Parašiau pareiškimą Rašytojų profsajungai, kad į sodybą mašina labai būtų gerai.

S. D.: Jūs priklausėt Rašytojų sąjungai?

R. B.: Ne. Ne. Aš nieko nerašiau. Gal vieną kokią recenziją, vieną kokį straipsnį esu išspausdinus.

S. D.: Tai Jūs, kaip redakcijos darbuotoja, kreipėtės į Rašytojų profsajungą?

R. B.: Tik kaip darbuotoja. Ne vienerius metus dirbau. Pagalvojau: profsajungai priklausau – galiu ir gaut paskyrą mašinai. Bet buvo pasakyta: „Pirma eilė yra rašytojam, o pati – negausi.“ Parėjusi į redakciją, sakau Macevičiui: „Na, jau atsisveikinau su mašina.“ Sakau: „Šepetys man siūlė: gal jums ko nors reikia – ar buto, ar mašinos – už tuos redagavimus ir vertimus.“ Sakau: „Ne, ačiū, aš stoviu eilėj Rašytojų sąjungoj – gal kada gausiu.“ Bet va kaip išėjo. „Na, – sako Macevičius, – kad tu – durna, galima numanyti, bet kad – tokia durna...“

Sako: „Aš tau sutvarkysiu.“ Na, ir mes turbūt po poros savaičių turėjom mašiną.

S. D.: Tai čia – Macevičius? Padedant Šepečiui?

R. B.: Macevičius – per Šepetį. O Šepetys – per savo padėjėją ar ką, – žodžiu, per Ministrų Tarybą. Žaibu. Na, tai čia – juokas. Bet kaip ten buvo? Taigi jo asmeninis reikalas, kad jis nemoka susiredaguot savo knygos ar negali rusiškai parašytos knygos išversti. Honorarą man mokėjo leidykla. Ne Šepetys. Ot, kokie buvo reikalai. Na, čia jis turėjo mokėt. Bet kodėl jis mokės, jeigu gali leidykla sumokėt. Nėra labai gražu, bet ką gi padarysi. Taip buvo. Čia – tarp kitko. Bet tam tikras štrichas irgi yra.

S. D.: O kaip Jūs redakcijoj bendraudavot? Ar Jūs švėsdavot? Ar Jūs eidavot į svečius?

R. B.: Oje! Be galo. Visada būdavo, kad koks nors autorius išspausdina romano gabalą ar visą romaną, tai ateina su portfeliu linguodamas. Ten prikrauta visokių butelaičių ir ko tik nori. O mėgėjų pagerti visada būdavo. Ypač kai ten dirbo Leonidas Jacinevičius, Pranas Raščius, Vladas Šimkus. Na, jie kiekvienas kitoks, kiekvienas kitaip. Bet apskritai kavutės – beveik kiekvieną dieną. Mes pietaut kada eidavom, kada neidavom. Kavutės gerti, žiūrėk, kas nors užaina.

S. D.: Bet Jūs bendrai kavutę gerdavot?

R. B.: Na, dažniausiai – Lankutienės kambary, nes jos su Michalina, technine redaktore, turėjo virdulį. Visaip ten būdavo. Kartais tie vyrai su savo autoriais savo kambary gerdavo arbatą arba kavą, arba dar ką nors. Tada, būdavo, darbo metu, kai jau per daug įsisiūbuoja, Rudokas liepdavo užrakint duris. Jeigu ateis koks visai blaivas rašytojas ir pamatys, kad darbo metu čia kas nors nelabai gražiai daroma...

S. D.: Ar buvo redakcijoje negeriančių žmonių – arba negeriančių vyrų, jeigu vyrai – žmonės?

R. B.: Būdavo tokių, kurie pakilnoja tik bent kiek. Pavyzdžiui, Marcelijus Martinaitis. Na, jis ir dalyvaudavo, ir pas save į sodą nusiveždavo kai kuriuos – jam tai patikdavo. Ne, nebūtinai. Bet buvo tokių, kurie, kai jau sėda, – nežinia, kada išeina. Aš pasėdėdavau, bet man greit atsibosdavo.

S. D.: O redakcija buvo ten pat, kur ir dabar, ar kitur?

R. B.: Buvo Rašytojų sąjungos namo pirmame aukšte. Ten, kur dabar yra Rašytojų klubo direktorė. Kur dabar kavinės pirmoji patalpa, ten irgi buvo redakcija. Taip pat – kur dabar yra knygynėlis, paskui šalia kambariukas į gatvę (aš dabar net nežinau, kas ten yra), tai įvairiais laikotarpiais – ir ten, ir ten. Buvo dar ir antram aukšte, kur dabar dirba Rašytojų sąjungos leidyklos direktorė, ir dar du, gal trys tolesni kambariai. Ir ten yra buvusi redakcija. Žodžiu, rašytojų name, labai daugelyje patalpų, yra buvusi redakcija.

S. D.: Bet tuo metu tuose namuose jau niekas negyveno?

R. B.: Pirmam aukšte, tuoj pat įėjus iš kiemo į dešinę pusę, gyveno sargienė Čiobienė ir dvi jos dukros (valytojos).

S. D.: Bet rašytojai – jau ne?

R. B.: Rašytojai – jau ne. Jau niekas negyveno. Ten kažkada buvo viešbutėlis. Kur buvo trečiam aukšte mūsų kambarėliai (įėjimas taip pat iš kiemo), Aušra Sluckaitė yra gyvensi, dar kas. Bet kai aš atėjau dirbti, ten buvo tik redakcija.

S. D.: O Jūs sakėt, kad, priklausydama profsajungai, galėdavot ką nors gauti. Ar galėtumėt šiek tiek papasakoti apie aprūpinimo sistemą?

R. B.: Buvo, kaip tais laikais vadindavo, ponų parduotuvės. Na, jau jiems, dideliems viršininkams – kokiems partijos veikėjam – į namus pristatydavo. O lankytojams Rašytojų sąjungoj, valgyklėlėj, tam tikrą dieną (ar kartą per mėnesį, ar dažniau) durys būdavo uždarytos. Bet galėdavo ateit rašytojai. Ten būdavo tokių prekių, kurių parduotuvėse nerasdavai. Tarkim, žirnelių, majonezo, kavos, vištienos, dar gal gėrimų (bet aš jų niekad nepirkdavau). Apsipirkdavom. Taip, kaip ateidavo rašytojai, ateidavo ir redakcijos darbuotojai.

S. D.: Būtent Jūsų redakcijos?

R. B.: Ir „Literatūros ir meno“, ir Rašytojų sąjungos, klubo darbuotojai. Visi, kurie tam name darbuodavosi, turėdavo teisę. Rašytojų sąjungos nariai – svarbiausia. Jau jiems buvo tokia privilegija. Kažin ko man nereikėdavo. Bet gaut kokio majonezo tikrai ne visada būdavo galima. Tai čia nusipirkdavai. Kavos nusipirkdavai. Bet kuriais metais (ir nelabai ilgai) tai buvo? Bet buvo taip.

S. D.: O kaip straipsniai keliaudavo? Koks tas straipsnio kelias? Kas užsakinėdavo?

R. B.: Straipsnius paprastai užsakydavo skyrius.

S. D.: Kam užsakinėdavo?

R. B.: Na, nebuvo taip, kad, pavyzdžiui, redaktorius arba sekretorius, ar pavaduotojas nurodytų skyriui, kad apie tą knygą turi rašyti vienas ir kitas. Palikdavo skyriaus nuožiūrai. Tiktai būdavo kartais – na, negali pataikyt visada, kad patiks redaktoriui arba sekretoriui. Autorius apie tą knygą parašo,

nepasitenkinimą išsako, bet kad atmestų... Jeigu tekstas netinka ideologiškai, atmeta, ir viskas.

S. D.: O recenzuojamų knygų sąrašus Jums kažkas pateikdavo?

R. B.: Mes gaudavom iš Knygų rūmų biuletenius. Mat leidykla buvo tikrai viena. Iš Politinės literatūros leidyklos knygų – labai retai. Kartais išeidavo kokia su istorija susijusi knyga, tai recenzuodavom. O Knygų rūmai kiekvieną biuletinį siūsdavo.

S. D.: Bet ar likdavo nerecenzuotų knygų?

R. B.: Likdavo, žinoma, likdavo, nes kartais nerasdavai recenzento. Na, vis tiek visų knygų „Pergalė“ neaprepdavo.

S. D.: Bet ar nebuvo čia kokio ideologinio spaudimo, kad reikėtų ką nors nutylėti?

R. B.: Negalėčiau prisimint nė vieno tokio atvejo, kad, pavyzdžiui, būtų nuspręsta tos knygos nerecenzuot arba to autoriaus nekviest. Buvo tokie laikai, kad Kubiliaus nespausdino, tai ir pas mus – nelabai. Bet dabar reikėtų tiesiog pasižiūrėt „Pergalės“ turinius. Ar tuo metu, kai jis buvo suspenduotas kitur, „Pergalėj“ praėjo kokia recenzija, ar ne. Aš iš atminties šito negaliu pasakyti. Žinau, kad dėl Kostkevičiūtės yra buvę duota suprasti – kad reikėtų privengti, dėl Zaborskaitės – kad nereikia.

Recenzantai kartais būdavo nepatenkinti, kad jų tekstai šiek tiek koreguojami. Visai nekoreguotinų tekstų mažai ir gaudavom. Vis tiek kalbą reikia patvarkyt. Negali į žurnalą leisti su klaidom ar kokiais riktais. Yra buvęs vienas atvejis, kai autorius pamatė savo pataisytą mašinraštį ir pakėlė didelį vėją: „Aš atsiimu. Kategoriškai.“

S. D.: O tos pavardės negalit pasakyti?

R. B.: Galiu pasakyt. Romas Sadauskas. Jis sako: „Aš nė vienoj redakcijoj nebuvau šitaip tvarkomas.“ O visada visus jo tekstus reikėdavo tvarkyt. Bet tada – ypatingai. Sakau: „Kaip norit, jūsų valia. Pasižiūrėkit. Jeigu netinka, atsiimkit ir kitur spausdinkit. Bet aš nė vieno taisymo neatsisakysiu.“ Po poros dienų jis atėjo ir man padėkojo: „Atsiprašau. Aš susipažinau su taisymais.“ O šiaip konfliktų nėra buvę.

Vienas konfliktas yra buvęs, bet aš čia niekuo dėta. Dirbo skyriuj Vincas Kuzmickas, kuris nemėgo, tiesiog nemėgo kai kurių žmonių, todėl – reikia ar nereikia – taisydavo jų tekstus. Na, ir pataikė ant tokio, kuris pasiskundė redaktoriui. Sako: „Na, kaip dabar čia taip, kodėl taiso ten, kur nereikia taisyti?“ Tekstas paskui pateko į spaudą toks, kokį autorius pateikė. O Kuzmickas buvo labai ambicingas žmogus. Nemanau, kad vien dėl to (jis jau sunkiai sirgo), bet po kurio laiko jis visai išėjo iš redaktorių. Leidyklos redaktoriai taip pat galėtų pasakyti, kad tarp redaktorių ir autorių yra buvę visokių santykių. Kartais labai sukalbama, kartais... Pavyzdžiui, aš turėjau pulkelį tokių autorių, kurie man buvo tiesiog įdomūs kaip autoriai, kaip žmonės, kaip kultūros žmonės.

S. D.: Pavyzdžiui?

R. B.: Na, pavyzdžiui, Kubilius. Arba Landsbergis (mum rašydavo apie muziką). Zaborskaitė. Ta pati Irena Kostkevičiūtė (mes su ja buvom draugės). Šitų žmonių tekstus aš tikrindavau – ir citatas, ir visas datas. Man atrodė, kad negražu, jeigu liks koks riktas (ar datą apsiriks, ar mašininkė neįskaitys kokios pavardės) – neteisingai bus parašyta.

Bet buvo ir tokių autorių, su kurių tekstais dirbdama maniau – ko aš persistengsiu: kaip tu parašei, taip tegu ir eina. Iš mano pusės tai nebuvo labai gražu ir sąžininga. Aš turėjau vienodai į visus žiūrėti. Bet jeigu amžiną atilsį Kazio Ambraso kur ranka, kur koja atsiminimai parašyti, kad nesuprasi, – ar apie Antaną Venclovą, ar apie patį Ambrasą? Galvoju, kodėl aš dabar turiu jam tą tekstą gerinti? Tegul eina taip, kaip yra.

Baltakis buvo labai labai nepatenkintas tuo jo tekstu. Sako: „Na, nieko ten nėra. Bet jis – mano draugas, tegu eina.“ Ir išėjo taip. Žodžiu, negaliu sakyti, kad į visus autorius taip jau labai tolerantiškai, vienodai ir labai objektyviai žiūrėjau. Nebuvo taip, nebuvo taip.

S. D.: Bet Jūs kalbat apie redagavimą kaip vien apie kalbinį redagavimą.

R. B.: Dalykiškai stengdavausi teiginių, pavyzdžiui, jeigu autorius ką nors teigia arba neigia, absoliučiai neliesti. Juk yra jo parašas.

S. D.: Na, o ideologinė pusė?

R. B.: O ideologinė pusė... Jeigu ką jau aiškiai matai, kad vis tiek pro redaktorių arba pavaduotoją nepraeis, tada brauki. Bet, būdavo, taip pagalvoji: „O kodėl aš turiu braukti, o gal ir praeis? Tegų braukia tie, kurie yra mano viršininkai.“ Ir visaip būdavo. Ir praeidavo kartais. Nebūtinai reikėdavo taip jau labai dorai... O dėl tų ideologijų „Pergalė“ labai dažnai gaudavo pylos iš „baltųjų rūmų“.

S. D.: Pasakykit, kas yra „baltieji rūmai“?

R. B.: „Baltieji rūmai“ – vadindavom LKP CK. Buvo visai šalia. Centro komitetas.

S. D.: O kaip Jūs orientuodavotės, kas buvo tas rodiklis, kai Jūs jau žinodavot, kad gali nepraeiti? Kokia čia intuicija? Ar būdavo aiškūs nurodymai, kas turi nepraeiti? Ar kiekvienas tas nuostatas nešiojosi viduje?

R. B.: Žinot, paprasčiausiai turbūt tais laikais autoriai, kurie rašydavo, tarkim, straipsnius arba recenzijas, jau kiekvienas savy turėjo savotišką cenzorių. Jie jau puikiai orientuodavosi,

kas praeis, o kas nepraeis. Kokių labai didelių erezijų (tais laikais vadintų erezijomis) nelabai kas ir parašydavo. O jeigu jau koks grožinis kūrinys, kaip „Žvirgždės poema“ ar koks Mikelinso apsakymas, ar dar kažkas, išeidavo, tada kas nors susigriebdavo, kad negerai. Na, buvo Glavlito sąrašai, buvo valstybinės paslaptys. Pavyzdžiui, negalima nurodyti kelių, geležinkelio mazgų. Kritikos skyriui tai nelabai rūpėdavo. Publicistikai tai tikdavo labiau. O mum tokių nuorodų, kad tą galima ar to negalima... Daryk savo nuožiūra – kaip išmanai.

S. D.: Bet kokia prasmė – negalima nurodyti kelių? Kokiam kontekste?

R. B.: Pavyzdžiui, publicistikoj rašo apie kelionių po Lietuvą įspūdžius.

S. D.: Pavyzdžiui, aš važiuoju iš Vilniaus į Kauną.

R. B.: Gal tiksliai negalima nurodyti kilometražo. Aš nežinau tų visų tikslų Glavlito nurodymų, bet, pavyzdžiui, negalima minėti vietovių, nurodyti tikslų koordinačių – kokioj gatvėj kokia didelė gamykla. Kokia batsiuvių artelė, tai turbūt – ne. Tos didžiosios gamyklos. Aš žinau, kad Publicistikos skyriaus redaktoriai sprendavo galvosūki, kaip pateikt, kad nebūtų tikslų koordinačių. Literatūros kūrinys – visai kas kita.

S. D.: Bet Glavlitą skaitydavo viską?

R. B.: Absoliučiai. Iš pradžių surenka skiltis, tada skaito autorius, skaito tas, kas redagavo. Paskui jau būna laužinys. Dabar maketu vadina. Tą maketą, tą laužinį, skaitydavo visa redakcija, o vienas darbuotojas (pagal eilę) – itin atidžiai, – vadinamoji „žalia akis“. Laužinį siųsdavo į Glavlitą, ir ten skaitydavo – nuo pirmos iki paskutinės raidės. Visą. Visaip būdavo. Kartais kviesdavosi. Niekada neidavo skyrių redaktoriai. Nė vieno skyriaus redaktoriai neidavo į Glavlitą.

Pats vyriausias redaktorius eidavo arba aiškinauosi telefonu, kas užkliūdavo Glavlitui. O kartais nueidavo Glavlito darbuotojas į Centro komitetą, į tuos „baltuosius rūmus“. Ir tada jau kviesdavosi vyriausiąjį redaktorių. Ten aiškinauosi: tas taip, tas taip turėtų būti.

S. D.: Tada, žodžiu, – kažkas iš Centro komiteto, Glavlito darbuotojas ir redaktorius kartu?

R. B.: Taip. Aiškinauosi. Bet jau vyriausias redaktorius pasirašydavo spaudai. Mes pasirašydavom tik už redagavimą. Spaudai mes niekad nieko nepasirašinėdavom. Tik redaktorių. Arba kai jo nebūdavo – pavaduotojas.

S. D.: Joks tekstas, neperskaitytas redaktoriaus, neidavo?

R. B.: Kas žino.

S. D.: Bet nepasirašytas neidavo?

R. B.: Nepasirašytas neidavo. O ar tikrai viską perskaitydavo?.. Gal kartais kokio teksto ir neperskaitydavo. Gal būdavo anksčiau skaitytas. Arba koks patikimas autorius. Kokie eilėraščiai. Šito aš nežinau, negaliu paliudyti.

S. D.: Dar apie Glavlitą. Ar Jūs pažinojot, kas ten dirba?

R. B.: Iš mano pažįstamų ten dirbo... Žinau, kad ilgai tuos „Pergalės“ laužinius skaitydavo Marytė Senkuvienė.

S. D.: O kokie buvo Jūsų santykiai? Ar Jūs, pavyzdžiui, susitikusios mieste kalbėdavot ką nors apie darbą?

R. B.: Absoliučiai nieko. Mes buvom tik pažįstamos. Tiktai taip – iš matymo. Man atrodo, studijų metais ji dainavo chore. Tokia ir pažintis. Bet jokių kontaktų, tokių tarnybinių, nebuvo,

nes redakcijos darbuotojai neidavo į Glavlitą. Ir niekad jų niekas neklausdavo. Jeigu atsitikdavo taip, kad būdavo pastabų, jeigu redaktorius pasakydavo, tai pasakydavo. Jeigu ne, – pats ten susitvarkydavo. Galima sakyti, tokių betarpiškų santykių su Glavlitu nebuvo.

S. D.: O sakykit, ar, žargonu tariant, straipsniai būdavo „marinuojami“? Kad kažką tempdavo tempdavo, nesakydavo – ne, bet?..

R. B.: Na, tokių atvejų gal ir buvo. Bet be asmeniškumų jau neapsieisi. Nežinau, ar reikia apie tai kalbėti, nes tai – negražūs dalykai.

S. D.: Bet čia, žodžiu, yra tik asmeniški santykiai. Tai nėra susiję su baime, kad, tarkim, redaktorius gaus per galvą, jei išspausdins?

R. B.: Nežinau. Tik asmeniškai. Pavyzdžiui, parašo autorius straipsnį apie su redakcijos žmogumi visai nesusijusį dalyką. Bet prieš tai buvo jo recenzija apie redakcijos žmogų (kadangi ten dirbo rašytojų ne vienas), tada blokuojamas tas straipsnis: „O kam jo reikia, o kodėl toks autorius – įdėkim, bet gal nereikia.“

S. D.: Žodžiu, jeigu autorius būdavo anksčiau jau ką nors bloga padaręs.

R. B.: Taip. Tada yra buvę, ir labai negražių dalykų. Na, tai šituos dalykus darydavo. Bet ne dėl to, kad gali paskui koks nors ideologinis kazusas iškilti, bet dėl to, kad redakcijoje dirbančio žmogaus galia buvo sulaikyti, sustabdyti ir visai atmesti. Nieko nepadarysi (turiu galvoje gal labiau tik vieną tokį „galingą“...).

S. D.: O kaip parinkdavo autorius, pavyzdžiui, tiem vedamiesiems, kur visada žurnalo pradžioj būdavo? Tų raudonų tekstų?

R. B.: Čia Publicistikos skyrius tvarkydavosi. Mes šito nieko jau nedarydavom. Mes žiūrėdavom tik, kas mūsų skyriui priklauso, ir kroniką. O dėl autorių, tai tas ratas nebuvo labai platus... Honorarai buvo neblogi, nebūdavo taip, kad jau labai sunku priprašyt. Kartais būdavo, kad kokiai knygai nerandi. Atsimenu, išėjo Aitmatovo „Ilga kaip šimtmečiai diena“. Tokia neeilinė verstinė knyga (mes kartais ir verstines knygas recenzuodavom). Ir spektaklis buvo. Jis sukėlė triukšmo Jaunimo teatre. Tai ir vienas atsisakė, ir kitas atsisakė. Bet surasdavom tų autorių.

S. D.: Kaip Jūs įsivaizdavot, dėl ko atsisakė?

R. B.: Autorius, kurio aš prašiau, man pasakė taip: „Ka, tai jūs nežinot, kad Jaunimo teatras gavo per galvą už šitą spektaklį? Ir jūs man siūlote?“

S. D.: Ar maždaug tuo pat metu pasirodė ir spektaklis, ir knyga?

R. B.: Spektaklis jau buvo rodomas, nes jie turbūt turėjo sau variantą – spektaklio scenarijų pasidarę iš rusiško. Na, tai nieko. Tada kitam paskambini ir randi. Su autoriais nebūdavo didelės bėdos. Aišku, visada trūkdavo tokių diskusinių, probleminių straipsnių. Apie kokį konkretų kūrinį rašyti autorių būdavo lengviau rasti. O tokių, kurie sukeltų kokią polemiką arba užkabintų kokią aktualesnę problemą, visais laikais trūko. Ir tada, ir dabar jų visai nėra. Jeigu Kubilius parašė apie kokį vidinį monologą, tai paskui kažkas truputėlį išsirutuliojo. Bet irgi – vos vos. Ne taip paprasta būdavo tokiem dalykam prisikalbinti. Paprastesnio profilio straipsniam – paprasčiau būdavo.

S. D.: Ar redakcija užsakydavo ir neigiamas recenzijas?

R. B.: Niekada. Nežinau, kaip – Bučys, Martinaitis, nes kitam kambary sėdėjo. Jie tą kritiką tvarkė. Kai mes su Kuzmicku arba Dauniu sėdėjom vienam kambary, arba kai aš pati užsakinėdavau, gali tik autorių pasakyt, knygą. Niekada nebūdavo autorius kaip nors orientuojamas, kad taip ar kitaip vertintų. Atsimenu tik, kad yra buvę Kuzmickui, kai jis sakė: „Na, žinai, klausyk, na, niekas neima apie šitą knygą rašyt, na, parašyk.“ Kaip žmogus tada sutiks rašyt, jeigu visi atsisako? Taip ir likdavo kitą kartą.

S. D.: O kaip sekdavosi kokiom ideologizuotom knygom rast recenzentų?

R. B.: Tai buvo tokių autorių.

S. D.: Ar buvo ratas autorių, kurių tiesiog specialiai buvo galima prašyti?

R. B.: Kai kurie su dideliu džiaugsmu rašydavo tokias recenzijas. Tokios recenzijos nesiūlysi rašyt žmogui, kuriam knygos autorius – nelabai palei plunksną, tai atsirenki.

S. D.: Kaip Jūs žiūrėdavot į tokius recenzentus?

R. B.: Normaliai. Turi būt tokios knygos recenzuojamos. Ir turi būt atrastas autorius.

S. D.: Bet vis tiek kokį nors asmeninį požiūrį turėjot?

R. B.: Žinot, čia toks asmeninis požiūris, kurį pasidėdavai į stalčių. Paimdavai tą tekstą, patvarkydavai kalbą ar kablelius sudėdavai, ir viskas. Toks ir požiūris.

S. D.: Aš suprantu, kad Jūs jo nereišket. Bet kaip Jum atrodo, kaip Jūs galvojot, kas žmones vertė dirbti tuos visokius raudonus darbus?

R. B.: Tų raudonų darbų buvo pilna. Ir kūriniai eidavo raudoni, ir straipsniai eidavo raudoni. O kaip be tokių straipsnių ar tokių kūrinijų apsieiti? O kaip aš žiūrėdavau?.. Mano bičiulių ratelis, atmosfera namuose, kai jau susipažinau su Broga, buvo visai kitos orientacijos. Bet šituos dalykus pasidedi į šoną ir darai, ką turi padaryti, ir viskas. Nei labai įprasmini, nei labai ten ką.

O būdavo taip, kad gauni, kaip mes tada vadindavom, pagrindinės literatūros. Aš turėjau tokį ratelį žmonių. Būdavo, gauni vienai parai „Metmenis“. Numerį. Tu niekaip nesusėsi per pusę dienos perskaityt. Tai atsineši į redakciją, atsidarai rašomojo stalčių, pasidedi tą knygą. Jeigu nieko nėra kambary, šitaip va [padėtą atidarytam stalčių – *S. D.*] pasiimi ir skaitai. Jeigu kas ateina, paprasčiausiai užstumi. O tau ant stalo guli, pavyzdžiui, koks nors straipsnis, kuris labai raudonas. Tu niekur nuo šito nepabėgsi.

S. D.: Ar darbe su kolegom dalydavotės ta pagrindine literatūra?

R. B.: Negaliu pasakyt, kad su visais kolegomis. Tikrai ne. Bet buvo vienas kolega, kuriam ir aš duodavau, kai gaudavau, ir man duodavo, kai gaudavo.

S. D.: Ar galit pasakyti vardą ir pavardę?

R. B.: Galiu pasakyt. Feliksas Vaitiekūnas. Jisai redaguodavo prozą. Jis gaudavo (irgi galiu pasakyt – iš ko) iš Jono Avyžiaus. O Jonas Avyžius gaudavo iš Partijos istorijos instituto, nes ten suplaukdavo, nusėsdavo labai daug literatūros. Jie su Vaitiekūnu buvo labai geri bičiuliai. O mes su Vaitiekūnu buvom bičiuliai. Būdavo, ateina Feliksas. Į kokias nors „Vakarines naujienas“ įdėta knyga. Jis man

paduoda „Vakarines naujienas“. Aš įsidedu į savo rankinę. Ir kalbėt nereikia. Mes nekalbėdavom apie tai.

S. D.: Bet kur nors Jūs aptardavot tai, ką skaitot?

R. B.: Ir dar kaip.

S. D.: O kur?

R. B.: Net ir redakcijoj. Bet žinodavom, ką reikia ir ko negalima sakyti. Pavyzdžiui, Solženycino aš viską buvau skaičius. Nebuvau skaičius tikrai „Gulago“, nes tiesiog nebuvau gavusi. O visus tuos romanus esu skaičiusi, žinoma, „Vieną Ivano Denisovičiaus dieną“ – ją visi skaitė. Kilo kalba ir redakcijoj, nes ir kiti buvo, matyt, skaitę. Buvo redakcijoj ir Martinaitis, ir Raščius, ir dar kažkas. Buvo ir vienas kolega, apie kurį, kai jis atėjo, buvo pasakyta: „Žinokit, ką sakot prie jo.“ Tai ir žinodavom. Kad ir apie tą patį Solženyciną – kaip suformuluosi.

S. D.: O kaip Jūs žinodavot, ar žmogus patikimas, ar ne?

R. B.: Tokio tikro žinojimo nebuvo – niekad nežinosi. Jokio dokumento tu niekad nesi matęs. O tau pasako, kad su tuo žmogum kalbėk atsargiau. Kaip nori, taip elgiesi – patiki ar nenori patikėt. Bet tada vis tiek jau tam tikras cenzorius tavo galvoj sėdi, kad su tuo nėra labai reikalo būt atviram. Ir žinodavai. Man redakcijoj absoliučiai patikimas buvo Feliksas Vaitiekūnas.

S. D.: O kas dar buvo tie žmonės, kurie buvo jum absoliučiai patikimi?

R. B.: Tai – jau nebe redakcijos žmonės.

S. D.: Pavyzdžiui? Jeigu galit įvardyti, įvardykit.

R. B.: Absoliučiai patikima buvo amžiną atilsį mokytoja Bronė Katinienė, iš kurios aš daug gaudavau ir jai duodavau, ką aš gaudavau.

S. D.: Pavyzdžiui?

R. B.: Na, ėjo ir Bradūnas, ir Nyka-Niliūnas, ir Radauskas, ir „Metmenys“. Daug kas ėjo per tas rankas. Katinienė, būdavo, paskambina, sako: „Senokai gėrėm arbatos. Būtų labai smagu kada išgert arbatos.“ Toks buvo šifras. Jeigu jau kviečia arbatos, vadinasi, ji ką nors turi arba aš ką nors turiu. Sakau: „Gal atlankyčiau, gal arbatos, gal atsinešt kokio pyrago?“ Žinodavom, ko ateini. Visada aš eidavau pas ją, nes ji jau buvo garbaus amžiaus. Su ja labai daug ką aptardavom.

S. D.: O kas dar?

R. B.: Na, – tai ir Aurelija Rabačiauskaitė, Irena Kostkevičiūtė. Su Zaborskaite mes nebuvom kokios labai bičiulės. Iš jos niekada nesu gavusi jokių knygų. Nors pas Ireną tekdavo būti tuose vadinamuose Putino gimtadieniuose ir mirties dienos minėjimuose. Kas ten ateidavo, visi atrodė patikimi.

S. D.: O kas ten ateidavo?

R. B.: Ten daug kas ateidavo. Šešiasdešimt septintaisiais Putinas, jeigu aš neklystu, mirė. Tai tuoj pat ir prasidėjo pas Ireną tokie jo gimtadienio (sausio šeštą) suėjimai ir mirties (birželio pradžioj) paminėjimai. Ateidavo Lebedys, ateidavo daktaras Šimkūnas, paskui visada ateidavo Zaborskaitė, Lukšienė.

S. D.: O Šimkūnas – gal tas, kuris Karsaviną globojo lageryje? Kuo jis vardu?

R. B.: Negaliu pasakyt vardo, nes aš jo asmeniškai nepažinojau. Tik atsimenu, kaip jis atrodo, – toks vidutinio ūgio.

S. D.: Vardo neatsimemat?

R. B.: Neatsimenu. Aš tiesiog nežinojau vardo, nes buvo ne mano rato. Tai buvo vyresnis žmogus.

Ateidavo Laimonas Noreika, Ozolas, Genzeliai, Martinaičiai, Kubiliai, Švažienė, Švažas, daktarė Mičelytė, Ingė Lukšaitė, Juozas Girdzijauskas. Kai jo žmona tapo Irena Panakaitė, keletą kartų ir ji buvo atėjusi. Panakaitė dirbo Literatūros katedros laborante.

S. D.: Atsimenu aš ją.

R. B.: Ji taip atsėdėdavo. Kai jau mudu su Linu buvom, visada ir Linas eidavo kartu. Mes gal esam praleidę kokį susitikimą.

S. D.: O kada Jūs su Linu susituokėt?

R. B.: Septyniasdešimtaisiais. Susipažinom šešiasdešimt šeštaisiais, o susituokėm septyniasdešimtaisiais. Nuo tada jau ir Linas eidavo į tuos susitikimus, nes ten labai įdomu būdavo, įdomių kalbų.

S. D.: Bet kaip tai atrodydavo – būdavo užstalė?

R. B.: Taip. Būdavo labai paprastai. Irenos bute. Iš pradžių buvo dar čia, Lukiškių aikštėj (tada Lenino aikštė vadinosi). Ten – toks siauresnis ratelis. O paskui, kai ji persikėlė į Lazdynus, buvo erdvesnis butas, du dideli kambariai. Paprasčiausiai mane ji pasikviesdavo anksčiau. Mudvi padarydavom sumuštinių. Kokių pora dubenų mišrainės. Padėdavom lėkštelių.

S. D.: Koks mišrainės receptas?

R. B.: Oi, visoks. Ką nutverdavom, tą ir darydavom. Tai su majonezu, tai su grietine. Kartais Irena turėdavo kokių grybų. Niekada ten nebūdavo tikrų vaišių.

S. D.: Suprantu. Bet kaip atrodė tuo metu mišrainė, iš ko ji buvo?

R. B.: Paprasčiausiai: bulvės, burokėliai, morkos, žirniai, agurkai, pupos. Kartais su aliejum, kartais su grietine, jeigu kokio majonezo nutverdavom, tai – su majonezu. Labai paprastai. O sumuštiniai irgi labai paprasti: tai kokios silkės uždėdavai, tai kokio dešrigalio. Mat kaip būdavo. Niekada tie pasisėdėjimai nesibaigdavo per valandą. Sėdėdavom ir tris valandas, kartais gal ir daugiau. Paprasčiausiai išalkdavom. Kad dėl alkio nereikėtų žmonėms skirstytis, nes visada būdavo tų kalbų daugiau negu laiko. Kad būtų ką nors ant liežuvio užmesti, kad alkis nekankintų. O gert – ar kokia gira, ar arbata, kava. Irgi labai labai kukliai. Ten nei kas eidavo valgyt, nei gert. Visai kito tipo tie suėjimai būdavo.

S. D.: Suprantu, bet man įdomu ir buitis.

R. B.: Buitis, sakau, – labai kukli, labai kukli. Kartais Irena ir viena pasitvarkydavo, kai aš ar negalėdavau, ar kaip. Labai dažnai man nesunku būdavo jai padėt. Bet ta buitis būdavo labai labai paprasta, labai paprasta.

S. D.: O kokių dar Vilniuj buvo ratelių – tokių, kaip šitas Putino?

R. B.: Tų ratelių turbūt turėjo ir dailininkai. Yra buvę keletas tokių suėjimų.

S. D.: Iš rašytojų?

R. B.: Stasiulevičiaus studijoje.

S. D.: Bet čia su Irena susiję?

R. B.: Taip, susiję su Irena. Tiesiog aš nežinau, kaip jie susitardavo. O paskui, kai atsiradė Putino muziejus, persikėlė – Putino memorialiniame muziejuje. Ten jau truputėlį kita nuotaika buvo ir kita publika, nes ateidavo ir pašalinių žmonių. Jau nebebuvo vien toksai visiškai patikimų žmonių ratelis. Ten jau būdavo oficialiau. Na, Irena visada pasistengdavo, kad bent to suėjimo pradžia būtų skirta Putinui. Ar ji pati rasdavo kokių rankraščių, ar iš ko nors užrašydavo atsiminimų, ar paskaitydavo tekstų. Pirmas akcentas visada būdavo skirtas Putinui. O paskui – laisvas pokalbis. Atsimenu, monsinjoras Vasiliauskas ateidavo. Jis ką nors papasakodavo. Net ir visai nesusijusio nei su Putinu, nei su kuo, – iš savo labai turtingos patirties. Bet ateidavo ten ir nepažįstamų žmonių, nes muziejus buvo oficiali įstaiga. Čia – nebe uždaras ratelis. Nebe butas. Suprantama, kad ta tradicija ir dabar yra tęsiama. Bet jau ji kitokia. Aišku, tų žmonių, kurie tam rately būdavo, dabar nebėra. Pavyzdžiui, Ozolas jau seniai nebeateina. Genzelis kartais ateina. O šiaip nieko nebėra. Nieko nebėra. Nebėra tų žmonių.

S. D.: Kokių daugiau ratelių galėjo būti? Kaip su Liobytės ratu?

R. B.: Tai – kitas ratelis. Pas Liobytę mes eidavom. Liobytė labai mėgdavo užeit į „Pergalę“. Ji, kaip redaktorė, turėdavo reikalų su rašytojais. Atėjusi į Sąjungą, užeidavo ir pas mus, į redakciją, tiesiog pasišnekėt. Labai būdavo gražu, kai iš visų kabinetų sueidavo į mūsų kambarį. Praleist progą ir nepasiklausyt Liobytės buvo neįmanoma. Tai buvo toks žmogus, kurio visi norėdavo pasiklausyt ir su ja pabūti. Mudvi su Lankutiene eidavom jos pasveikint Aldonos dieną.

Nebūtinai dvidešimt antrą gegužės, nes pas ją eidavo svečiai sveikint su vardadieniu ir prieš dvidešimt antrą, ir po. Atsimenu paskutinį apsilankymą, kai ji jau gulėjo savo paskutiniam patale, apklota iki smakro. Mes atėjom su gėlėmis. Ji labai džiaugėsi. Jau sunkiai kalbėjo. Bet labai džiaugėsi. Ir dukra buvo, mus vaišino. Bet rankos jau buvo apklotos. Tai buvo paskutinis pasimatymas su ja.

S. D.: Bet šiaip į svečius pasikalbėti nevaikščiodavot?

R. B.: Ne, ne. Mes su Vaitiekūnu (kartais ateidavo Liobytė į redakciją) pasišnekam pasišnekam su visais. O tada su Vaitiekūnu (Liobytė, aš ir Vaitiekūnas) eidavom į kokią nors kavinaitę.

S. D.: Į kokią?

R. B.: Buvo čia ta prie „Vilniaus“. Kaip ji vadinosi? „Neris“? Ne, ne. „Vilnelė“ – buvo tokia kavinaitė.

S. D.: Gal žinote maždaug, kas ten dabar yra? Prie „Vilniaus“ kino teatro?

R. B.: Tarp „Vilniaus“ viešbučio ir gastronomo. Prie to buvusio centrinio gastronomo, visai šalia.

S. D.: Jūs eidavot į Gedimino prospekto pabaigą?

R. B.: Taip, taip. Į Žvėryno pusę. Ten pasisėdėdavom, kartais valgydavom, kartais kavos išgerdavom, kartais ir kokią čerkele. Su Vaitiekūnu – todėl, kad Liobytė Vaitiekūną labai gerbė. Ir Vaitiekūnas Liobytę labai gerbė. Mums Liobytė buvo labai atviras žmogus. Man atviras. Aš jaučiau, kad ji manim pasitiki, aš ja pasitikėjau. Kai nusipirkom dvarą prie Labanoro (netoli, ne taip jau netoli – kokie dvidešimt kilometrų – jinai

turėjo dvarą, sodybą), mes ją esam aplankę. Ir labai gražu buvo. Važiuojam. Jau turėjom tą Šepečio mašiną. Važiuojam.

S. D.: Kokia tai buvo mašina? Kokios markės?

R. B.: „Žiguli“. Paprasta mašina.

Troba... Stogas – geltonas. Troba – žalia, o langinės – raudonos. Geltona, žalia, raudona. Linas iš karto atkreipė dėmesį. Paskui Aldonos klausia: „Kaip jūs čia įdomiai tą trobą nusidažėt!“ Aldona: „Kiek aš turėjau nemalonumų dėl to.“ Ten gi svečių visokių ateidavo pas ją. Sako: „Kodėl jūs taip nusidažėt tą trobą?“ Aldona irgi nepėsčia: „Gera, tamsta, nupirk man vienos spalvos dažų, kad užtektų viskam nudažyt. Aš taip ir nudažysiu.“ Na, čia jau – tarp kitko.

Turėjo tų ratelių dailininkai, bet aš jiems nepriklausiau. O Irenos Kostkevičiūtės rateliuose aš buvau tikrai klausantis žmogus. Aš ten niekad nieko nešnekėdavau.

S. D.: O kas ten buvo šnekama?

R. B.: O ten apie viską buvo šnekama: ir politikuojama, ir apkalbama, ir literatūros kūriniai svarstomi, ir visokių leidyklų ir redakcijų dalykai aptariami. Susirinkdavo tokie žmonės, kurie ką nors darydavo. Amžinai būdavo visokių konfliktų. Būdavo apie ką šnekėti. Jie ir dalydavosi tom mintim. O mes, ištempę ausis, klausydavom. Ir ko labai gailiuosi (tai atsiminimuose apie Kubilių ir parašiau), kad mes nieko niekad nepasižymėjom, nors protokoliškai – apie ką, kada. Neliko jokių užrašų, jokių dienoraščių. Nieko. Tik bendrybės. O temos – pačios įvairiausios. Aišku, niekas ten palei plauką neglostė nei partijos, nei vyriausybės. Ne tokie žmonės susirinkdavo. Per tuos ilgus metus niekas saugumui neįskundė, aiškintis nereikėjo – bent aš apie tai nežinau...

S. D.: O namuose Jūs, aišku, šnekėdavotės apie literatūrą?

R. B.: Namuose? Su Broga?

S. D.: Taip.

R. B.: Tai ir šnekėdavom, ir kalbėdavomės, ir skaitydavom bendrai viską.

Mat su Linu buvo taip. Kai susipažinom, aš labai greit sužinojau, kad jo visa šeima buvo Sibire. Ir labai greit sužinojau apie Babickaitę (faktiškai dėl Unės Babickaitės aš su juo susipažinau). Apie Babickaitę buvau tik girdėjusi. Iš jo sužinojau. Sužinojau jo nusiteikimus, ir viską. Ir tada, suprantama, kad, ką aš darydavau redakcijoje, tie visi raudoni darbai ir redaguojami straipsniai buvo duonai uždirbt. O gyvenimas sruvo visai kita vaga. Linas buvo labai aiškios orientacijos žmogus. Niekad nedarė jokių kompromisų. Viskas buvo aišku. Jis gi vienas iš šeimos ir liko neišvežtas, nes studijavo Kaune. Paprasčiausiai turbūt niekas neįskundė, nepasakė, kad dar vienas vaikas yra Kaune. O tie, kurie buvo namuose, Pačiaunėje (du broliai, sesuo ir tėvai), – visi išvažiavo į Irkutsko sritį.

S. D.: O dabar dar noriu truputį sugrįžti prie redakcijos. Apie honorarus. Ar galėtumėt komentuoti? Ar buvo kokie nors tarifai?

R. B.: Redakcijai būdavo skirtas tam tikras limitas pinigų. Ir vien nuo redaktoriaus priklausydavo – kam, kiek. Būdavo tarifai. Leidykla turėjo tarifus. Pavyzdžiui, už eilėraščio eilutę mokėdavo nuo–iki. Na, čia irgi nuo autoriaus priklauso. Jeigu jisai – koks pradedantis ar nežinomas, jam aukščiausio tarifo nemokės. Taip pat ir redakcijoje.

S. D.: Kas tai sprendavo?

R. B.: Tai sprendavo redaktorius.

S. D.: Visiškas voliuntarizmas.

R. B.: Kai atėjo į redakciją Vytautas Rudokas, tada labai džiaugsmingai redaktoriai (ir Macevičius, ir Baltakis) perdavė jam šitą darbą. Jis tai darė labai skrupulingai ir net sutaupydavo. Pasakydavo, kad nėra tokių kūrinių, kurie būtų verti [aukščiausių tarifų – *S. D.*], – reikia valstybės pinigų taupyti. Negalima švaistyti.

O mum, darbuotojam, nebuvo uždrausta rašyti, pavyzdžiui, į kroniką. Būna koks renginys, vis tiek reikia, kad jis būtų užfiksuotas: arba Lankutienė rašo, arba aš rašau, arba dar kas nors iš redakcijos – nesvarbu kas. Visada honoraras buvo mokamas.

S. D.: Bet kokio jis buvo dydžio, tarkim, palyginti su Jūsų alga?

R. B.: Alga? Neblogi tie honorarai būdavo.

S. D.: Aš suprantu. Bet ar Jūs galėdavot gauti antrą algą, ar ne?

R. B.: Ne. Mano didžiausia alga turbūt buvo devyniasdešimt rublių.

S. D.: Taip. O kiek mokama už recenziją?

R. B.: Aš bijau dabar pasakyti – kiek. Aš recenzijų pati nerašiau ir negaliu atsiminti. Tuos žiniaraščius tvarkydavo arba redaktorius (kai dar nebuvo Rudoko), arba Rudokas. Aš jų nematydavau – kiek, kaip užrašo. Ne taip jau blogi tie honorarai buvo. Žmonės, pavyzdžiui, Sirijos Gira, būdavo labai produktyvus autorius. Gydytoju jis nedirbo, jam tų pinigėlių reikėdavo, tai jis rašydavo ir rašydavo recenzijas. Ypač apie verstines knygas. Jis labai gražiai prisidurdavo prie pensijos ar ko, nežinau. Buvo tokių žmonių, kurie rašydavo

recenzijas dėl honoraro. Bet dabar pasakyt konkrečiai negaliu – aš tų žiniaraščių nematydavau.

S. D.: Jūratė Sprindytė, kuri buvo jauna mokslininkė institute, sako, kad už recenziją „Pergalėj“ buvo galima gauti antrą algą.

R. B.: Gali būti. Vėliau – galbūt ir taip, nes tuos limitus didino. Aš gi aštuoniasdešimt penktaisiais išėjau. Po mano išėjimo juos dar kiek didino ir didino. Labai galimas daiktas. Ypač – už straipsnį. Ne, aš neteisingai pasakiau. Turbūt mano alga – ne devyniasdešimt rublių buvo. Daugiau, daugiau. Su skaičiais bijau pripainiot. Nereikia minėt konkrečių skaičių. Jeigu nežinai tiksliai, nereikia fantazuoti.

S. D.: O koks buvo pirminės partinės organizacijos vaidmuo redakcijoje?

R. B.: Redakcijoje nebuvo partinės organizacijos.

S. D.: Niekados?

R. B.: Niekados. Partijos nariai priklausė Rašytojų sąjungos partinei organizacijai. O redakcijoje tokios organizacijos nebuvo, nes ten buvo ir nepartinių.

S. D.: Ar Jūs jautėt kokį nors „išmintingą“ partijos vadovavimą, bet ne plačiausia prasme?

R. B.: Plačiausia – taip, nes viską turėjom daryt pagal tas direktyvas.

S. D.: Taip, suprantu. Bet intymesnį kokį?

R. B.: Nežinau. Man – niekas nieko. Manęs redakcijoje niekas net į partiją nėra kalbinęs – net užuominos nebuvo.

S. D.: O ką nors kalbindavo?

R. B.: Apie Leonidą Jacinevičių buvo šnekama, kad jį į partiją nešė įnešę, nes dažnai pakilodavęs stiklėlių...

Aš turbūt nelabai buvau patikima. Vis tiek negalėjai paslėpti bičiulystės su Kostkevičiūte arba su Aurelija Rabačiauskaite, kuri Knygų rūmuose dirbo. Tai manęs net nekalbino.

Vienintelis kalbinimas į partiją buvo dar aspirantūroj. Universiteto partorgas Zaksas pakalbino.

Komjaunuolė aš buvau, nes taip mane įvarė į kampa. Mano vyresnioji sesuo, būdama studentė, per visus frontus, traukimusis gyveno pas dėdę Vilniuje. Dėdė traukėsi į Vakarų, ir ji pasitraukė. Labai greit po karo ten žuvo. Toks nelabai geras mano biografijos faktas, kad sesuo pasitraukė į Vakarų. Mūsų, lituanistų, gruporgas sako: „Žinai, tau reikia stot į komjaunimą, nes kai išaiškės šitas faktas, tu lėksi iš universiteto.“ Ir vos neišlėkiau. Įstojau į komjaunimą antram kurse, o ketvirtam – vos neišlėkiau. Tikrai. Atsirado žmogus, kuris žinojo, kad sesuo yra pasitraukusi.

S. D.: Kur jinai žuvo?

R. B.: Žuvo Vokietijoje. Autoavarijoje. Paprasčiausiai. Nieko dėta visiškai.

S. D.: Bet – jau karui pasibaigus?

R. B.: Karui pasibaigus – ji žuvo keturiasdešimt šešiais metais. Įskundė žmogus, kuris Kupiškį pamatė mane (aš pas mamą atostogavau). Pamatė rusistė, kuri draugavo su mūsų klasės vienintele komjaunuole. Pasakė, kad buvo dar viena Dambrauskaitė. O jos būsimasis vyras buvo universiteto partorgas. Toks Timofejevas. Mane išsikvietė. „Na, tai ką nuslėpei, stodama į komjaunimą?“ Sakau: „Nenuslėpiau.“ Bet: „O kaip įrodysi, kad tu su ja nesusirašinėjai ir kad nepranešinėjai kokių dalykų?“ Sakau: „Kaip galima susirašinėti

su žmogum, kurio seniai nebėra?“ „O kaip tu įrodysi?“ O dėdė mano mamai buvo atsiuntęs kapo nuotrauką ir iš laikraščio, lietuvių laikraščio, nekrologą. Sako: „Atnešk.“ Kai nunešiau, tada paliko.

S. D.: O Jūs iškart sužinojot?

R. B.: Ne visai iškart. Mamai tą kapo nuotrauką atsiuntė dėdė iš Vokietijos, bet po kelerių metų. Sesuo žuvo keturiasdešimt šeštaisiais. Aš ketvirtam kurse buvau penkiasdešimt trečiaisiais. Tai, va, koks laiko tarpas. Bet kuriais metais atsiuntė? Bet ne tuoj – ne keturiasdešimt šeštaisiais ir ne keturiasdešimt septintaisiais. Vėliau. Paskui, dar sovietiniais laikais, dėdė buvo atvažiavęs. Su žmona. O paskui ir jisai mirė Vokietijoje. Kadangi vedė vokiebę, liko Vokietijoje.

S. D.: O koks buvo redakcijos kolegijos vaidmuo?

R. B.: Sakyčiau, vaidmuo buvo toks gan svarus, nes į redkolegiją įėjo ir Korsakas, ir Lankutis, ir Sluckis, ir Avyžius. Na, reiktų konkrečiai pasižiūrėt.

S. D.: Suprantu. Bet kaip dažnai rinkdavosi?

R. B.: Būdavo posėdžiai. Per metus – kokių porą, trejetą kartų. Redakcija padaro, tarkim, kokių pusės metų numerių preliminarinius planus. Nebūtinai jie turėtų būti jau tokie tikslūs, bet apytiksliai. Jie svarstydavo, ar dėti tą kūrinį, ar tinka tas autorius, ar, pavyzdžiui, kokių straipsnių apie ką reiktų, kokią polemiką pradėti. Redkolegijos narių nuomonė būdavo labai sviri. Redakcija labai paisydavo jų nuomonės. Ypač kai dar Korsakas buvo. Jis būdavo labai kategoriškas. Jeigu rasdavo numery kokį menkiausią riktą, tokį triukšmelį (nebūtinai triukšmą) sukeldavo – reaguodavo. Tai labai suprantama. Vis tiek jeigu jis įrašytas į redkolegiją, vadinasi, atsakomybė tenka ir jam. Jis labai paisydavo šito.

Lankutis visada konkrečiai kalbėdavo. Kubilius turėdavo visokių sumanymų.

S. D.: Bet ar jie siūlydavo, ką spausdinti?

R. B.: Jie siūlydavo. Kartais pasidalydavo nuomonėmis apie praėjusius numerius. Paskui, kai jau atskirai man buvo pavesta rūpintis daile, muzika, teatru, į redakciją buvo įtraukti grafikė Irena Geniušienė, muzikologas Juozas Antanavičius. Na, tai ir jie dalyvaudavo. Bet nei jie labai ką nors peikdavo, nei ką siūlydavo – taip maloniai pabūdavo, padėkodavo. Kartais parašydavo ką, bet negausiai. Tai buvo žmonės, su kuriais man labai reikėdavo pasitarti, nes vis tiek aš – nei dailėtyrininkė, nei – muzikologė. Kartais duodavau jiems paskaityti kokį straipsnį. Vis tiek negali žinoti visų autorių – ar profesionaliai rašo, ar ne visai. Jų nuomonė būdavo labai svarbi. Apskritai redakcija nebuvo taip sau tikrai sąrašėlis pavardžių. Man atrodo, ji nebuvo formali. Tie posėdžiai nebuvo dažni.

S. D.: Bet ten paprastai būdavo įrašoma ir visokių partijos veikėjų.

R. B.: Tai kad turbūt nelabai. Ne, ta redakcija buvo iš rašytojų. Negalėčiau dabar prisiminti nė vieno kokio veikėjo iš Centro komiteto. Reikia tiesiog pasižiūrėti numerius. Ten visada surašyti visi, kas sudaro tą redakciją. Kurį laiką ten ir mane dar įrašydavo. Bet paskui, kai aš jau į posėdžius nevaikščiojau, kai jau išėjau iš redakcijos, taip ir baigėsi. O redakcija vis tiek buvo savotiškas patarėjas. Ypač kai redakcija susilaukdavo kritikų iš „baltųjų rūmų“. Labai gerai, jeigu koks autoritetingas redakcijos narys būdavo, ką nors pasakęs apie kokį kūrinį, kad tinka, kad reikia spausdinti. Redakcijai tai buvo svarbu.

S. D.: O kas buvo tas autoritetingas redkolegijos narys? Kam jis buvo autoritetingas, kuria prasme?

R. B.: Pirmiausia – tai ir Korsakas, ir Lankutis. Kubilius nebuvo labai autoritetingas dėl suprantamų priežasčių, nors profesiniu požiūriu – kažin ar ne pats autoritetingiausias? Bet „baltuosiuose rūmuose“ Kubilius tikrai nebuvo autoritetas.

S. D.: O ar buvo kokių rašytojų grupuočių? Na, tokių aiškių ratelių? Ar Jūs tai žinojot, ar Jus tai kaip nors veikė?

R. B.: Matot, aš niekada neidavau su jais į kokias kavinaites ar kokius restoranus, ar į kokius butus. Aišku, kad tų susibūrimų buvo, nes kiekvienas turėjo savo pažinčių ratą. Bet aš jiems nepriklausiau.

S. D.: Ar Jūs kaip nors jautėt jų įtampas, draugystes?

R. B.: Nei labai domėjausi, nei man labai rūpėjo.

S. D.: Bet ar Jūs, tiesiog dirbdama, nejautėt?

R. B.: Kuria prasme?

S. D.: Na, kažkas dirbo pas Jus. Tas, kas dirbo, turėjo savo draugų, buvo suinteresuotas, kad tie draugai būtų kaip nors labiau iškeliami, negu tie, kurie buvo ne draugai?

R. B.: Ne. Pastebimai, taip akivaizdžiai – tokių dalykų paprasčiausiai aš nežinojau. Su kuo? Su Feliksu Vaitiekūnu mes pasišnekėdavom. O daugiau... Numerio reikalai, laužinio reikalai, korektūros, ir viskas. Daugiau nebuvo kokių ypatingų draugysčių.

S. D.: O kaip buvo žiūrima, pavyzdžiui, į Lenino premijos laureatų kūrybą? Ar juos paskui būtinai reikėdavo recenzuoti?

R. B.: Ne.

S. D.: Ar Jūs neįsakytėt, kad, pavyzdžiui, kiekviena Mieželaičio knyga būtinai turi būti recenzuojama?

R. B.: Niekas nesakydavo, kad būtinai. Tų Mieželaičio knygų būdavo daug. Ir visada atsirasdavo, kas jas recenzuoja. Bet ne visada tos recenzijos būdavo labai palankios. Visokių būdavo. Jis ir nepatenkintas būdavo. Bet kad būtų kokios nors nuorodos, kad tą autorių būtinai reikia recenzuoti, kad dabar gavo Lenino premiją... Mes ir Avyžių paminėjom. Aš dabar net neatsimenu, kuriais metais jis tą premiją gavo. Nors knygą iš jo gavau su labai gražiais įrašymais, bet metų aš nebeatsimenu. Paminėta tikriausiai. Na, kaip galima tokio dalyko nepaminėti? Savaime jau turėjom žinot šituos dalykus.

S. D.: Ar Jūs visada užsakydavot straipsnius? Ar būdavo, kad potencialus recenzentas skambindavo ir sakydavo: „Noriu recenzuoti“?

R. B.: Visaip yra buvę. Kitą kartą ir pasisiūlydavo: „Noriu“. Būdavo labai gerai, kad nebereikia ieškot. Ypač Sirijos Gira. Visada pasisiūlydavo. Jis labai daug skaitydavo ir žinodavo, kokia knyga, apie kokią verta rašyt, apie kokią nėra ko rašyt. Labai gerai, kad pasisiūlydavo.

S. D.: O dabar dar paklausiu Jūsų kaip skaitytojos. Dabar mes tai vadiname ezopine kalba. Tada niekas taip nesakydavo. Kaip Jum atrodo, ar kai skaitydavot, ieškodavot poteksčių tekste? Žmonės žinodavo, kad čia kažkas yra parašyta. Kaip cenzūra pražiopsojo, o aš perskaičiau? Koks būdavo jausmas? Dabar, tarkim, Nerija Putinaitė rašo, kad neįmanoma pasakyti, koks procentas suvokdavo tas potekstes.

R. B.: Niekada niekas to procento ir nepasakys. Net ir tą patį tekstą skaitant, vienam yra potekstė, kitam nėra tos potekstės. Vienas įžiūri ką nors, kitas nieko neįžiūri. Tai kaip, kokius procentus gali pasakyti? Nieko nepasakysi.

S. D.: Bet ar nebūdavo, kad žmonės matydavo potekstes ten, kur iš tikrųjų jų nebuvo, nes labai norėjo matyti?

R. B.: Jų norėjosi, gal ne tiek iš literatūros, bet iš teatro. Mes puikiai šitą žinom – tikrai nieko ypatingo nėra, o jau įžiūri kažin ką.

S. D.: Ar Jūs kalbat apie cenzorius?

R. B.: Na, Sajos kokie spektakliai, arba, atsimenu, buvo Klaipėda atvežusi – „Dramblys“, ar kaip vadinosi ta Kopkovo pjesė? Kiti išeina iš vaidinimo – nieko, atrodo, pamatę paprasčiausią nuotykinę komišką istorijėlę. O kiti ima narplioti – kad, tu žiūrėk, kokia čia metafora, kaip čia viskas tinka. Dabar taip pat kuriamos tokios scenos, tiktai kitais vardais pavadinama. Tai čia niekad niekas jokių procentų nesuskaičiuos.

O koks jausmas? Skaitai, skaitai – tau koktu skaityt laužinį, o turi perskaityt vis tiek kiekvieną laužinį nuo pradžios iki pabaigos. Tai skaitai ir gaudai tiktai korektūros klaidas – nebekreipi dėmesio, kokį kolūkio pirmininką kas ant kokio altoriaus kelia. Tau nebe tai rūpi. Tu ieškai klaidų.

O jeigu paskaitai eilėraštį, kuris tave bent kiek, kaip dabar sakytų, užkabina, galvoji – praeis ar nepraeis pro Glavlitą? O čia – labai individualus dalykas, labai individualus. Kartais pats nesuvokdavai, kad ten kažkas ezopine kalba pasakyta, nors to termino tikrai tada nelabai buvo. Bet kas nors iš pašalės, iš skaitytojų, sako: „Klausyk, bet kaip Glavlitas praleido šitą medžiagą pas Jus?“

S. D.: O ar Jūs skaitydavot ir kitą literatūrinę spaudą, ne tik „Pergalę“?

R. B.: Iš literatūrinės spaudos skaitydavom „Literatūrą ir meną“, „Kultūros barus“.

S. D.: Ar jautėt poreikį sistemingai skaityti?

R. B.: „Kultūros barus“ – sistemingai. „Kultūros baruose“ spausdinti tokie straipsniai, dėl kurių ir redakcija, ir autoriai būdavo gerokai papurtomi. Žinau, kad „Kultūros barų“ redaktorius vienu metu buvo Marcalis.

Macevičius pasakojo: „Susitinku Marcalį, eina toksai nusiminęs.“ „Tai kodėl?“ Sako: „Na, va, einu iš „baltųjų rūmų“. Papurtė gerokai už kažkokią publikaciją. Dabar jau aš neatsimenu. Sako: „Nenusimink. Šiandien – tave, rytoj – mane. Taigi mūsų tokia duona.“

S. D.: Ar Jūs dirbdama ko nors bijojot, pavyzdžiui, – netekti darbo, būti įskūsta? Kaip apskritai jautėtės?

R. B.: Na...

S. D.: Ėjot į darbą kaip į šventę ar kaip į katorgą?

R. B.: Kaip į šventę – tai turbūt negalėčiau pasakyti, bet kad kaip į katorgą – irgi negalėčiau pasakyti. Aš nejaučiau tokio spaudimo paprasčiausiai administracine tvarka, kad nuo tos valandos iki tos tu turi sėdėti, negali pakrutėti. Šito nebuvo. Net ir prie Mozūriūno. Bent kiek ir papykdavo, jeigu pavėluoji, bet nieko. O paskui Macevičius ir Baltakis buvo visiškai liberalai.

Dėl kokių kitokių dalykų negalėjai būt toks ramus, atsipalaidavęs, kad niekada niekur neįkliūsi. Na, jeigu tavo redakcijoje, tavo stalčiuje, guli „Metmenys“, tu negali būt

garantuotas, kad neateis kas nors ir nepasakys: „O parodyk, ką tu stalčiuoj turi?“

Buvo atvejis, kai atėjo Baltakis (jau tada mūsų redakcija buvo ten, apačioj, kur dabar klubo direktorė sėdi), sako: „Rytoj, tą ir tą valandą, būtinai būk redakcijoj. Visi redakcijos žmonės išeis, o pas tave ateis žmogus pasikalbėti.“ Sakau: „Gerai“.

S. D.: Kurie metai tada buvo?

R. B.: Tai buvo septyniasdešimtų metų ruduo. Šešiasdešimt aštuntasis metai buvau su turistine grupe Norvegijoj. Ten mūsų gidas buvo norvegas Helgė Ringholmas. Jis buvo palyginti dar labai jaunas žmogus, bet jau padirbėjęs Amerikoje. Puikiai kalbėjo angliškai, rusiškai. Na, toks poliglotas. Po tos mūsų kelionės, gal po kokių metų, jis atvažiavo į Lietuvą. Filharmonijoj po vieno koncerto rūbinėj su Kubilium mudu velkamės paltus ir abu savo akim netikim – žiūrim, stovi Helgė. Aišku, mes labai jį gerbėm, nes labai jis daug mum pagelbėjo.

Ir ten, Norvegijoj, – labai gražiai. Šešiasdešimt aštunti metai, rugsėjo mėnuo – tik po Čekoslovakijos įvykių. Mus Norvegijoj priėmė ne kaip iš Lietuvos atvažiavusius lietuvius, bet kaip sovietus. Ant apdulkėjusio autobuso visur būdavo užrašyta: „Lauk, lauk, lauk.“ Tai Helgė nueidavo į koki muziejų ir sakydavo, ką reikia pasakyti: kad čia – ne rusai, o lietuviai.

Kai mes su Kubilium pamatėm Helgę čia, Lietuvoj, aišku, prie jo pripuolėm ir labai gražiai bendravom. Jis paskui universitete pusę metų lankė kažkokius kursus, išmoko lietuviškai.

Tada jau buvo metai praėję, kai Baltakis man pasakė: „Su tavim ateis pasikalbėt.“ Ir atėjo. Atėjo vyrukas, atsisėdo priešais mane ir klausia.

S. D.: Ar jis buvo su odiniu švarku?

R. B.: Ne.

S. D.: Nemadingi buvo tuo metu odiniai švarkai?

R. B.: Ne. Ir sako tiesiai neprisistatęs: „Kokią karinę užduotį turėjo Helgė Ringholmas, atvažiavęs į Lietuvą?“ Sakau: „O kas jūs toks būsit? Kodėl jūs manęs šito klausiat? Aš nežinau, kas jūs toks.“ Tada baisiausiai nepatenkintas jis išsiėmė savo saugumiečio pažymėjimą ir padavė man į rankas. Aš pasižiūrėjau – Alfredas Šimkus. Atsimenu ir dabar pavarde.

S. D.: O ar buvo koks nors specialus pažymėjimas?

R. B.: Na, matyt, buvo. Knygutė tokia.

S. D.: O kaip buvo nurodyta įstaiga?

R. B.: Aš dabar tiksliai neatsimenu. Bet man Baltakis pasakė, kad iš saugumo ateis. Sakau: „Apie Helgės Ringholmo karines užduotis – tai jau jūsų kompetencija aiškintis. Aš galiu pasakyti tiktai apie literatūrinius interesus. Kad aš jį vedžiau į Rašytojų sąjungos biblioteką, prie lentynų. Jis kaupė lietuvių literatūrą, labai daug išsiuntė paštu į Norvegiją. Kaupė plokšteles. Aš jį buvau pasikvietusi. Pas mane porą kartų namuose jisai lankėsi. Jam padovanojau nemažai knygų.“ Tas saugumietis paprašė, kad surašyčiau, kokias knygas aš jam padovanojau. Ką atsiminiau, aš surašiau. Jis pasižiūrėjo į tą sąrašą: „Kodėl neįrašėt Sruogos „Raštų“?“ Sakau: „O iš kur jūs žinot, kad aš jam Sruogą dovanojau?“ „Žinau“. Ir aš supratau, iš kur jisai žinojo. Net redakcijos telefonai klausomi. Aš neturėjau, neatsimenu, kurio Sruogos „Raštų“ tomo. Paskambinau Aurelijai Rabačiauskaitei: „Gal tu turi? Va tokiam tikslui – žmogui, kuris kaupia lietuvių literatūros bibliotekėlę, gal paaukotum?“ Ji sutiko ir tą tomą davė. Daugiau su niekuo

nebuvo jokios kalbos apie tą Sruogos tomą. Tiktai su Aurelija ir tiktai telefonu. O saugumietis žinojo.

S. D.: Jūs iš redakcijos jai skambinot?

R. B.: Iš redakcijos. Aš namuose neturėjau telefono. Tada gyvenau Biliūno gatvėj. Turėjau išpasakoti, ką čia Helgė veikė: kad jis mokėsi lietuvių kalbos, kaupė plokšteles, kad aš jam siunčiau tas plokšteles, nes jam buvo sunku vežtis. Jis ir taip didelį bagažą turėjo. Paskui jis dar buvo atvažiavęs. Jis čia turėjo labai daug pažinčių. Irena Kostkevičiūtė. Susipažino per ją su kitais. Daugiau aš nežinau, su kuo. Su kai kuriais dailininkais. Tai, ką žinojau, aš jam ir pasakiau. Bet sakau: „Apie jokias karines užduotis aš nežinojau. Čia – ne mano reikalas.“ Aš net buvau jo bendrabuty, kambarėly Čiurlionio gatvėj, kur jis buvo apsistojęs. Jis buvo mus pasikvietęs. Kubilius buvo, aš ir dar kažkas trečias. Ir tada Helgė man su Kubilium siūlė vieną kažkurį Solženycino romaną. Aš pasakiau, kad nemoku anglų kalbos. O ką Kubilius pasakė, aš neprisimenu.

S. D.: Bet nepaėmėt?

R. B.: Aš nepaėmiau. Aišku, kad nepaėmiau. Nežinau, ar jo kambary buvo koks nors mikrofonas, ar ne. Bet man nebuvo jokio reikalo imt, nes aš nemoku anglų kalbos. Tuo viskas ir baigėsi.

S. D.: Ar nepagalvojote, kad tai galėjo būti provokacija?

R. B.: Nepagalvojau. Toj kelionėj buvo tokių žmonių, prie kurių reikėjo patylėt – nebūtinai ką nors komentuoti ar išpūdžius pasakotis. Bet važiavo Kubilius, Lankutis, Sondeckis, Maldonienė, Mačiulienė (dailininkė), Šerys (dailininkas), Kuras, Degutytė, Vaičiūnaitė, Samulevičius, dar kažkas. Tokia kompanija. Jau kelionės po Norvegiją pradžioj

labai nemažai Kubilius su Helge kalbėdavosi. Visa grupė kartu visur vaikščiodavom, valgydavom rytą, vakarą, per pietus. Kubilius su Helge kalbėdavosi dviese. Nemanau, kad jie apie orą kalbėdavosi. Aš atsiminimuose, man atrodo, kažką esu bent kiek užsiminusi apie tai. Helgė labai gražiai surikiuodavo, kad mus priimdavo ne kaip rusus, o kaip lietuvius. Taip, pasitikėjimas buvo toks. O kad gali išryškėti kokie nors literatūros skaitymai, visi mes šitą jautėm. O kaip gali nejaust? O ką tu žinai.

S. D.: O kuo baigėsi Jūsų pokalbis?

R. B.: Žodžiu, saugumietis paprašė, kad aš surašyčiau tą sąrašėlį knygų. Pirašiau dar ir Sruogą, nes aš paprasčiausiai pamiršau. Gal aš ir ne visas knygas surašiau, bet nemažą krūvą Helgei esu padovanojusi. Mačiau, kad jam šito labai reikia. O pokalbis tuo ir baigėsi. Daugiau jis manęs nekvietė.

S. D.: O ar mieste Jūs tą žmogų buvot kada sutikusi?

R. B.: Neatsimenu.

S. D.: Kaip galima gyventi Vilniuje ir nesusitikti pažįstamo veido?

R. B.: Dabar aš tą veidą, jeigu jis būtų nepasikeitęs, gal ir atpažinčiau gatvėj. Nebuvo ilgas tas mūsų pokalbis. Bet dabar aš nežinau net, ar jis gyvas, ar ne. Jei gyvas, ką jis veikia? Aš visai nežinau jo biografijos. Visai nežinau, kas jis toks. Bet žinau, kad Alfredas Šimkus – jo pavardę aš perskaičiau.

S. D.: Ar tai buvo vienintelis kartas?

R. B.: Su saugumu?

S. D.: Taip.

R. B.: Ne vienintelis. Tai buvo antram kurse. Gyvenau bendrabuty Universiteto gatvėj. Kai dabar prisimenu tą atvejį, galvoju, kad aš per savo kvailumą ten patekau. Aš turėjau tris pusbrolius. Vieną rytą (gyvenom šešiese kambary, mes, mergaitės, dar nebuvom išėjusios į paskaitas) viena mergaitė sako: „Koridoriuj tavęs laukia pusbrolis.“ Vienas pusbrolis, žinau, kad su dėde Jonu išvažiavo ir atsidūrė Australijoje; kitas pusbrolis gyvena Kaune, tas labai nesveikas, tikrai negalėjo manęs lankyti, nes dar buvo paauglys; o dar vienas – Salantuose, gal tas? Bet kai aš išėjau į koridorių, žiūriu, kad nėra nė vieno pusbrolio. Stovi du vyrukai. Paklausė mano pavardės. Aš pasakiau pavardę. Sako: „Prašom apsivilkti ir eit su mumis.“ Sakau: „O kodėl aš turiu eit su jumis?“ „Prašom apsivilkti.“ Kai aš buvau gerokai vyresnė, kai dirbau „Pergalėj“, paklausiau Alfredo Šimkaus: „O kas jūs toks, kodėl aš turiu su jumis kalbėt?“ O tada aš buvau per kvaila.

S. D.: O kelinti metai?

R. B.: Buvo antras kursas. Tai buvo... Keturiasdešimt devintaisiais aš įstojau. Penkiasdešimtieji... Buvo penkiasdešimt pirmi metai. Įsivaizduojat, aš – tokia kvaiša: matydama, kad nė vienas iš tų dviejų vyrukų – ne pusbrolis, apsivilkau paltą ir išėjau su nepažįstamais žmonėm.

S. D.: O ar tuo metu kas nors galėjo pasielgti kitaip?

R. B.: Aš galėjau paklausti: „O kas jūs tokie?“ Vyresnė būdama ir galvotėsnė, aš galėjau pasistengt – kad kuri nors iš mergaičių pamatytų, kad mane išsiveda. Aš tada net nesuvokiau. Jie sako: „Pusbrolis laukia mašinoj.“ Aš gi pamačiau, kad ne pusbrolis manęs atėjo į koridorių, mašinoj laukia. Sruogos gatvėj stovi „viliukas“, sėdi vairuotojas. Sakau: „Bet čia nėra mano pusbrolio.“

S. D.: Bet jau tada, kai nuėjot?

R. B.: O tada jie pasakė: „Važiuosim ten, kur mes vešim.“ Tada aš jau supratau, kur jie mane veža. Ir nusivežė. Į saugumą. Tai buvo iš ryto, sakau, dar ne paskaitos.

S. D.: Ar buvo labai baisu?

R. B.: Aš nebuvo nieko negero padariusi. Dar tada – antro kurso studentė. Na, tikrai tiek, kad sesuo – užsienyje. O daugiau nieko. Gal jau ir buvo tas laiškas apie Reginos mirtį, negaliu dabar šito pasakyti. Bet tada mane nuvedė visokiais koridoriais ir laiptų laiptais į kabinetą. Mane atvedė ir atėjo visai kitas vyriškis. Pasodino prie rašomojo stalo.

S. D.: O tai čia – Lukiškių aikštė?

R. B.: Taip. Laiko rankose popierių, kažko prirašytą, rodo iš tolo, per atstumą (aš gi vienoj stalo pusėj sėdžiu, o jis – kitoj) ir sako: „Jūs rašėt šitą laišką?“ Sakau: „Aš nematau per tokį atstumą, ar tai – mano raštas, ar ne mano.“ Jis bent kiek arčiau pritraukė rankas. Aš aiškiai matau, kad ne mano rašyta. Jis taip laiko, kad aš negaliu matyti nei kreipinio, nei parašo. Nematau. Bet raštas – ne mano. Mane išlaikė visą dieną – nevalgiusią negėrusią. Palikdavo vieną kokiai valandai. Ateidavo moteris: „Gal Jums į tualetą reikia?“ Nuvesdavo į tualetą. Iki dvyliktos valandos nakties. Nuo ryto – iki dvyliktos valandos. Buvo tokių grasinimų: „Jeigu jūs neprisipažįstat šitą laišką rašiusi, nieko jūs nebematysit – nei mamos, nei seserų, nei savo studijų draugų. Nieko. Jūs iš čia nebeišeisit.“ Sakau: „Aš negaliu sakyti, kad aš jį parašiau, nes aš jo nerašiau.“ Sakau: „Neišeisiu, tai neišeisiu. Bet aš to laiško nerašiau.“

S. D.: Ar nesiūlėt pasižiūrėt į kokius kitus Jūsų raštus?

R. B.: Aš nieko neturėjau. Tuščiom rankom atėjau. Tada jis davė man telefoną. Ir kokį! Aš dabar atsimenu: dvidešimt penki! Dvidešimt penki – telefonas. Ligun. Sako: „Po kurio laiko mes pasimatysim. Paskambinkit man šituo telefonu.“ Pasakė datą – kurią dieną paskambinti. Atėjo žmogus, mane palydėjo iki durų, išleido į gatvę – ir eik sau vidurnaktį. Pasakė: „Jeigu klaus kambario draugės, jūs pasimatėt su pusbroliu.“ Aš parėjau į bendrabutį. Ką turėjau daryt? Nieko nepasirašiau. Tą paskirtą dieną aš turėjau paskambint, nes, na, kaip kitaip? Jis man paskyrė pasimatymą prie Puškino paminklo sodely. Ir atėjo. Tada jau su odiniu švarku. Tas pats, kuris mane kamantinėjo, – tas Ligun. Ar čia slapyvardis, ar pavardė, nežinau. Puikiai lietuviškai kalba. O aš, kai ėjau iš paskaitų, iš telefono būdelės paskambinau. Su rankine ėjau, ten buvo mano ir dar kažkokios mano draugės užrašai. Buvau pasiskolinus nusirašyt, nes nebuvo paskaitoj. Sako: „Jūs man duodat savo tašę.“ Jis praskleidė ją. Ten – užrašai. Sako: „Jūs manęs dabar palauksit kokį penkiolika dešimt minučių.“ Jis nuėjo. Tada Pionierių gatvė vadinosi. Kaip ta gatvė vadinasi dabar? Radvilaitės. Ten stovi viliukas. Jis nuėjo į tą viliuką, atsisėdo ir kažką darė. Nežinau ką. Jis nusinešė tą mano rankinę. Ką jis darė, ko jis ieškojo, ar jis fotografavo? Ten buvo ir mano, ir tos mano kurso draugės rankraštis. Jis atėjo po kurio laiko, man atidavė. Sako: „Pažiūrėkit, ar viskas.“ Viskas buvo. Tie sąsiuviniai, kuriuos aš buvau įdėjusi, buvo. Ir nuo to karto nei skambino (jis man nepasakė, nei kad reikia paskambinti, nei – kada susitikti) – nieko nieko. Taip istorija ir baigėsi. Daugiau jokių susitikimų neturėjau. Tik kad šiokia tokia patirtis buvo. Kad tu visada galėjai įkliūt. O ką tu galėjai žinot? Visada galėjo kas nors įskųst. Dingdavo žmonės. Ir suimdavo – ir šį, ir tą. Tokio visiško tikrumo negalėjo būti.

S. D.: O kaip apie Kazlausko dingimą galvojot?

R. B.: O dėl Kazlausko dingimo... Visi ėjom iš proto, nes niekas nieko tikro nežinojo. Visokių gandų buvo. Vieni matė

su kažkokiu vyru prie Konservatorijos, kiti matė kitur, bet niekas nieko tikro nežinojo. Ir dabar niekas nieko tikro nežino. Saugume gal ir buvo kokios medžiagos, spėlojimų visokių yra. Tokia pati patikimiausia versija – kad jį, kai jis buvo Schmolstiego iškviestas į Ameriką skaityti paskaitų, išsikvietė saugumas. Taip paprastai darydavo su tais, kurie išvažiuodavo, kad juos užverbuotų. Kai jį ten kalbino, jį ištiko infarktas. Kad nebūtų kokios dėmės, lavoną paprasčiausiai įmetė į upę. Bet kiek ta versija tikra, kiek netikra, aš nežinau.

S. D.: O kaip, su kuo Jūs į Norvegiją važiavot? Jums pasiūlė? Kaip kelionės būdavo organizuojamos?

R. B.: Paprasčiausiai.

S. D.: Čia jau – kapitalizmas.

R. B.: Taip, ten jau buvo tikras kapitalizmas.

S. D.: Ar Jūs prieš tai jau buvot socializme?

R. B.: Aš jau buvau buvus Lenkijoje, Čekoslovakijoje. Paprasčiausiai tą grupę formavo iš rašytojų ir dailininkų. Tiesiog buvo vieta. Ir aš pasiprašiau profsajungą.

S. D.: Kaip Jūs sužinojot?

R. B.: Čia – profsajunga, taip. Aišku, reikėjo charakteristikų. Turėjo ir Baltakis, ir Rašytojų sąjungos partorgas rašyt. Aš net nebežinau, kas buvo partorgas, kas rašė charakteristiką. Nors aš buvau ne partinė, nors aš – jokia rašytoja. Aš gi nebuvo Rašytojų sąjungos narė. Bet aš į tą grupę patekau labai labai maloniai. Tik tas laikas buvo toks – šešiasdešimt aštuntųjų rugsėjis.

S. D.: O prieš tą kelionę Jus kas nors instruktavo, kaip reikia elgtis užsienyje?

R. B.: Instruktavo.

S. D.: Kaip tai atrodė?

R. B.: Buvo instruktorė. Mes nuskridom į Leningradą. Ten nakvojom. Paskui buvo jau tiesioginis lėktuvas į Norvegiją. Sustojimas – dar Stokholme, bet paskui jau – tiesiai į Oslą. Leningrado gidė ne gidė (kaip suprasi – na, kažkoks priskirtas žmogus) instruktavo rusiškai: „Elkitės kaip garbingi Tarybų Sąjungos piliečiai, nepadarykit gėdos, nekalbėkit kokių negražių dalykų, pasverkit savo žodį, nepasilikit.“

S. D.: „Nepasilikit“?

R. B.: „Nepasilikit“. Na, ir nieks nepasiliko.

S. D.: O ar Jums buvo leidžiama vaikščioti po vieną? Ar kas nors palydėdavo?

R. B.: Buvo leidžiama. Aš pati irgi nemažai vaikščiojau, nes buvo numatyta programa, kur jau – visa grupė, o paskui būdavo laisvas laikas. Eidavo kas kur norėdavo: kas – į teatrą, kas – į kiną. Aš, pavyzdžiui, į kinus nueidavau. Su Judita Vaičiūnaite mes eidavom rytais pasivaikščioti. Rytą anksti atsikeliam, kol dar ne pusryčiai. Vis tiek įdomu po Stavangerį arba kokį Oslo priemiestį pasivaikščiot. Vis tiek stengdavomės miegot mažai, o pamatyti – daugiau. Ir niekas nesakydavo, kad negalima. Aišku, turėdavom labai gerai įsidėmėt viešbutį, kad galėtumėm sugrįžti.

S. D.: Bet ta grupė turėjo kažkokį vadovą, be to norvego gido?

R. B.: Tikriausiai buvo. Aš, pavyzdžiui, nežinojau. Bet vis tiek važiuo žmogus iš „Tiesos“ redakcijos. Galėjo būt toksai slaptas kaip ir prievaizdas. Bet įtart, pavyzdžiui, kokią dailininką ar kurį nors rašytoją aš neturėjau jokio pagrindo.

S. D.: Bet šiaip vadovo ne pagrindine prasme nebuvo?

R. B.: Na, būdavo gidai. Aš nežinojau.

S. D.: O tas norvegas?

R. B.: Tas norvegas. Na, jis ne iš blogos valios, bet turbūt iš ne visai aiškaus mūsų padėties supratimo... Pavyzdžiui, einam gatve visa grupė (nors ten – grupelė). Jis užveda į krautuvėlę, kur visų pasaulio valstybių vėliavos parduodamos.

S. D.: Tai turbūt Judita yra aprašiusi.

R. B.: Parodo ir mum Lietuvos vėliavėlę. Aišku, niekas jos neperka. Na, nė vienas nenusipirko tos vėliavėlės.

S. D.: Graudu.

R. B.: Na, tai gal paskui, individualiai grįžęs kas nors ir nusipirko, šito aš nežinau.

Į knygyną užėjau, visur – Knutas Hamsunas, Knutas Hamsunas – didžiausios lentynos. Mum labai rūpėjo ir Helgė buvo paklaustas, o kaip norvegai susitvarkė su Hamsuno biografija? Vis tiek gi visiems žinomas faktas, kad jisai tiesiogiai kontaktavo su Hitleriu, pats ragino tuos norvegus, kurie slapstėsi nuo SS ar darbų Vokietijoje, grįžt – kad jiems nieko nebus. Kaip norvegai dabar jų kotiruoja? Tai Helgė labai paprastai pasakė: „Atsirado vienas literatūros mokslininkas, kuris pasakė: „Hamsuno biografija priklauso Hamsunui, o Hamsuno kūryba priklauso Norvegijai.“ Ir viskas tuo baigėsi.

S. D.: Kokios dar buvo materialinės paramos formos rašytojams ar redakcijos darbuotojams? Pavyzdžiui, kur Jūs leisdavote atostogas?

R. B.: Kol mama gyveno Kupišky, į Kupiškį parvažiuodavau. Paskui, kai mama išsikėlė į Kauną, ir į Palangą nuvažiuodavau.

S. D.: Kur Jūs gyvendavot Palangoj?

R. B.: Universiteto viloj, nes turėjau bičiulių, kurie galėdavo gaut kelialapį. Palangoj, universiteto viloj, aš susipažinau ir su Kostkevičiūte, ir su Dvarionaitė. Universiteto viloj gyveno mano klasės draugė, ištekėjusi už universiteto dėstytojo. Jinai pasirūpino, kad aš ten gaučiau vietą.

S. D.: Kuri Dvarionaitė?

R. B.: Margarita.

O Nidoj – „Jūratės“ sanatorijoj. Buvo kita bičiulė, kuri turėjo pažinčių kažkurioj ministerijoj; jos klasės draugė buvo ištekėjusi už kažkokio didelio veikėjo, kuris tvarkė kelialapius. Su ta Danute mes ten gaudavom atskirą kambarį. O paskui, kai jau Irena Kostkevičiūtė nusipirko dvarą prie Saldutiškio, labai ilgai vasarodavau ten (man – nebūtinai per atostogas, aš ir taip „pasidarydavau“ savaite). O paskui, kai mes nusipirkom sodybą Labanoro girioj, visos atostogos praėjo ten (nuo septyniasdešimtųjų).

S. D.: O kūrybos namai buvo tik tikriems rašytojams?

R. B.: Na, gal ten buvo ir ne rašytojų? Bet aš Rašytojų namuose buvau turbūt tiktai vieną kartą su Lankutiene. Mes buvom Neringoj, kur buvo Rašytojų namai. Ten pabuvom savaite. Tada dar su Sukovskiu susitikom. Dubultuose. Taip, Dubultuose. Bet čia – per Lankutiene, nes ji – per Lankutį.

Kadangi ji viena nenorėjo važiuot, Lankutis negalėjo, tai mes abi nuvažiavom.

Vienintelį kartą, kada buvau labai traumuota, nes patekau į avariją. Labai sutrenkė man galvą – iki sąmonės ir atminties netekimo. Reikėjo reabilitacijos. Nebuvau prašius jokių kelialapių į jokus poilsio namus. Tada Drilinga buvo profsajungos galva Rašytojų sąjungoj. Sakau: „Niekad neprašiau, dabar prašau kelialapio į kokią gerą sanatoriją su geru gydymu, nes man reikia atgaut jėgas.“ Ir tada man davė kelialapį į Sočį. Tai – vienintelė malonė, kurią aš gavau. Praleidau mėnesį Sočyje, Lenino vardo sanatorijoje. Ten – vien tiktai sekretoriai, tiktai kokie aukšti pareiginiai bonzos. Kai prie stalo sėdinti partinė veikėja iš Baltarusijos paklausė, kokiai aš priklausau partinei organizacijai, sakau: „Aš – nepartinė.“ Sako: „O kaip jūs čia pakliuvot?“ „Pakliuvau“.

S. D.: O kaip Jūs žiūrėdavot į stojančius į partiją rašytojus?

R. B.: Na, čia – kiekvieno žmogaus apsisprendimas. Kaip kas apsisprendavo – taip. Manęs yra klausęs Vaidotas Daunys, ką jam daryti.

S. D.: Jis tuo metu ne vieno to klausė, bet nepaklaūsė.

R. B.: Sakau: „Vaidotai, tu turi pats apsispręsti.“ Kai manęs paklausė Zaksas, kodėl iš komjaunimo nestoju į partiją, aš jam pasakiau labai trumpai ir labai aiškiai: „Tarybų Sąjungoj yra ir nepartinių blokas. Pagal konstituciją. Ar galiu aš jam priklausyt?“ Sako: „Galit.“ Sakau: „Tai aš jam ir priklausau.“ Aš šitą papasakojau Dauniui. Jis išklusė, bet apsisprendė kitaip. Jis įstojo į partiją.

S. D.: Kaip Jūs manot, kam jam reikėjo? Ar tas „Žvaigždutės“ redaktoriaus postas jam buvo toks svarbus?

R. B.: Man nepatiko, kad jis įstojo. Nepatiko, nes aš jaučiau (žinoma, aš negaliu niekuo pagrįsti tokio savo manymo), kad jis norėjo daryt didesnę karjerą. „Žvaigždutė“ – gal tikrai vienas laiptelis. O be kortelės tokios didesnės karjeros nepadarysi. Bet čia – tik mano nuojauta. Bet ta nuojauta – tokia ji vis dėlto buvo. Aš negaliu jos niekuo argumentuot, nes aš šito jo neklausiau. Bet man nepatiko, kad jis įstojo. Ir man nepatiko, kad jis paskui atvirai kažkaip, na, nepasakysi, kad demonstravo, bet atvirai kalbėdavo apie savo tokią katalikybę, kad jis yra praktikuojantis katalikas. Na, gerai, tu tiki – tikėk. Bet tu dabar įstojai į partiją – ir dabar tu praktikuoji...

S. D.: Jau buvo perestroikos laikai.

R. B.: Taip, taip. Bet čia – jo pasirinkimai. Šiaip mes labai gražiai sutarėm. Man buvo įdomu su juo pasikalbėt. Jis buvo labai apsiskaitęs, tokių labai nestandartinių išvalgų žmogus. Mus aplankė bent porą kartų Pašiekšty, mūsų sodyboj. Vestuves jo labai gražiai atšventėm redakcijoj. Gražiai mes sutarėm. Bet buvo ir taip.

S. D.: O kaip Jūsų padėtį, darbą veisdavo suvažiavimai? Turiu galvoj – ir partijos suvažiavimai, ir Rašytojų sąjungos suvažiavimai?

R. B.: Na, į juos eiti buvo būtina. Jeigu koks uždaras partijos susirinkimas, niekas ir neidavo. Nepartiniai ir negalėdavo eit. O jeigu atviras, buvo privaloma eiti ir išklaudyti.

S. D.: Į Rašytojų sąjungos atvirus partinius susirinkimus?

R. B.: Į atvirus partinius susirinkimus. Kadangi, na, vis tiek, kas nors ką nors kalbėdavo, ir apie žurnalą reikėdavo žinot – kas ką sako, kokios nuomonės, kokios nuotaikos. Netgi tokius aprašymus su Lankutiene darydavom. Kronikoj reikia aprašyt, kaip suvažiavimas vyko, maždaug ką pasakė. Na, tokia

kronika – faktai tiesiog. Bet būdavo įdomu kitą kartą ir pasiklausyt, kas ką kalba.

Pavyzdžiui (nežinau, dabar negaliu pasakyt metų, tada pirmininkas buvo turbūt Maldonis), Avyžius man pasakojo: „Buvau pasiruošęs kalbą. Bet manęs paprašė nesakyt tos kalbos. Lygiai taip pat ir Mikelinsko prašė nesakyt kalbos tam suvažiavime. Bet Mikelinskas nepaklausė ir paprašė žodžio.“ Bet aš negaliu pasakyt, kuriais metais čia buvo ir koks suvažiavimas. Tai ir tokių dalykų buvo. Na, Avyžius, ką jau jis galėjo pasakyt! O, matyt, kad nepasitikėjo. Nors ir Lenino premijos laureatas. Jeigu jo paprašė, kad nekalbėtų. Aš nežinau, ar Maldonis paprašė. Gal ir ne Maldonis. Jis man šito nepasakė: „Buvau paprašytas“.

O su Avyžium mes apie daug ką pasišnekėdavom. Jis vienu metu, kai dar aš pana buvau, lyg ir kokią simpatiją-nesimpatiją jautė man, nesuprasi. Savo „Sodybų tuštėjimo metą“ taip labai meilingai užrašė. Jis man papasakodavo tokių dalykų. Sako: „Na, galas žino su ta partija. Jei aš mokėčiau ką nors dirbt, siųsčiau tą partiją velniop. Bet aš gi nieko nemoku daugiau. O jeigu aš dabar tą partiją pasiūsiu velniop, taigi manęs niekas nespausdins – iš ko aš gyvensiu?“ Va, tokia šneka būdavo. Šito jis viešai nesakydavo. Bet jis toks – na, kaimo vaikas, toks žemės vaikas, toks doras. Sąžinės žmogus. Aišku, rašė taip, kaip reikėjo. Bet savy tai jis... Paatviraudavo taip.

S. D.: O ar tie aukštieji partijos suvažiavimai kokią nors pagadą sudarydavo? Ar kritiškai būdavo – tas pats?

R. B.: Linija buvo aiški. Ideologija – aiški. Ar ten tokie suvažiavimai, ar kitokie. Aišku, kai įvyko tas garsusis Chruščiovo suvažiavimas, visi akis išpūtė ir išplėtė.

S. D.: Bet ar Jūs buvote informuojami apie tai, kas vyksta?

R. B.: Visa visuomenė šitą žinojo. Viskas buvo – visi Chruščiovo pranešimai spausdinti, visa „Tiesa“ buvo pilna.

Linus net ir laikraštį dar saugojo, nes jam buvo labai įdomu. Ir dabar dar turbūt guli ta „Tiesa“. Yra „Tiesos“ numerių. Aš beveik tikra, kad yra tas numeris. Visi žinojo, ir mes žinojom.

S. D.: Ar Jūs dabar skaitot sovietmečiu rašytą literatūrą?

R. B.: Gali sakyti, kad ir neskaitau, nes, viena, bent kiek tausoju akis ir nelabai žinočiau, ką skaityti. Man padaryta abiejų akių kataraktos operacija, tai aš skaitau, kas man įdomu. Iš tokių naujesnių daugiau. O tarybinio laikotarpio – ką skaitysi, na, ką skaitysi...

S. D.: Bet ar buvo kažkas, ką tuomet skaitėt ir žavėjotės?

R. B.: Na, tai daug ką skaitydavau. Vis tiek, jeigu gauni recenziją apie knygą, kurios tu visai nesi skaitęs, turi bent pavartyti. Atsinešdavau iš Rašytojų sąjungos bibliotekos. Pavartydavai, o kitą ir perskaitydavai. „Sakmę apie Južą“ – nuo pradžios iki pabaigos. Ir Baltušį. O kas Baltušio neskaitydavo? Visi skaitydavo.

S. D.: O dabar nebandėt Baltušio skaityti?

R. B.: Dabar nebandžiau skaityti.

S. D.: O kas Jums tuo metu atrodė geri rašytojai? Ką Jūs skaitydavot?

R. B.: Baltušis man visada atrodė tikras stilizatorius. Skaityti jį įdomu. Bet jisai kalbą stilizuodavo, daug dalykų prigalvodavo. Kadangi vis tiek jis iš to paties krašto, kur aš bent kiek buvau (dabar nebemokėčiau kalbėti kupiškėniškai, bet aš užaugau Kupišky, visa jaunystė – Kupišky, gerai mokėjau kupiškėniškai), aš pagaudavau kai kuriuos jo žodyno dalykus, kur aiškiai matau, kad padaryta – kupiškėnas taip nepasakys.

Autentiškesnė man atrodė Simonaitytė, kuri tikrai nieko nestilizuodavo.

Mikelinską visi skaitydavo ir tą pamušalą jausdavo.

Bet ar visi patikdavo?

Man, pavyzdžiui, labai patikdavo Apučio apsakymai, bet romanai – nelabai. Nežinau kodėl. Man atrodė, kad Aputis yra novelių meistras. Bet romanų – neištempia.

Strielkūną labai skaitydavom, Linui jis labai patiko. Strielkūnas buvo jo paskutinis autorius, kurį dar ligoninėj skaitė, jau nebelabai galėdamas skaityti. Linas buvo nusipirkęs visas Strielkūno knygas. Turėjom visas Vaičiūnaitės knygas.

Na, buvo tokių, kurie ir patikdavo, ir kurių visai neskaitydavau. O Mieželaičio gal kokią vieną knygą ir esu perskaičiusi iki galo. Recenzijas užtekdavo pavartyt. Citatas patikrini, kad jos būtų tvarkingos (vis tiek cituot su klaidom negerai). Bet man įstrigo tokia „Metmenyse“ išskaityta (ar ne Šilbajorio?) mintis apie Mieželaitį. Man jos užteko. Kad Mieželaitis yra fontanas Katedros aikštėj. Pažiūrėt – švirksčia, bet gert negalima. Gal ne tais žodžiais, bet kažkaip panašiai.

S. D.: Panašiai, panašiai.

R. B.: Na, buvo tų autorių, kur neišvengiamai turėjai bent pavartyt, o kaipgi kitaip.

S. D.: O ar eidavot į literatūros vakarus?

R. B.: Eidavau. Bet labai rinkdavausi. Kai pradėjo atvažiuot iš užsienių. Sakysim, buvo Nykos-Niliūno vakaras. Buvo Nagio, Bradūno. Į šituos visus vakarus jau eidavau, kadangi knygos skaitytos. Taigi mes pagrindžio knygas skaitėm.

S. D.: Bet ar Jūs sovietmečiu eidavot į literatūros vakarus?

R. B.: Gal į Justino kokį. Bet šiaip nelabai. Važiavau į Baltušio vieną vakarą Anykščiuose, nes reikėjo į „Pergalės“ kroniką

parašyt. Bet net nežinau, neatsimenu, su kokia knyga jis ten važiavo. Aš labai rinkdavausi. Ir dabar nelabai dažnai į klubą einu.

S. D.: Bet paskui, kai išeiviai jau pradėjo atvažiuot, tai eidavot?

R. B.: Na, kaip neisi – juk knygos skaitytos.

S. D.: O iš kur Jūs gaudavot knygų, kad ir tų pačių, kurias čia leisdavo?

R. B.: Visaip. Kai ką ir pirkdavom.

S. D.: Kur pirkdavot?

R. B.: Knygynuose. Ir dar aš turėjau tokį priėjimą prie knygų bazės, nes ten dirbo Prano Raščiaus žmona. Knygynuose nelabai nutaikysi, nes išpirkdavo greitai, tai nueidavom pas Raščiuvienę.

S. D.: Kur buvo ta knygų bazė?

R. B.: Knygų bazė buvo visiškai netoli TEC-o, Panerių gatvėj. Na, yra TEC-as, kaip čia dabar jis pavadintas?

S. D.: Šiluminė elektrinė.

R. B.: Taip, ten, kur dabar yra Vilkpėdė. Vilkpėdės ligoninė. Jau ligoninę pravažiavus, – tokie nameliukai, gal poros aukštų, ten buvo knygų bazė. Ten būdavo galima gaut. O šiaip ir iš bibliotekos imdavom. Linas labai pirkdavo knygas. Dieve, ir dabar stovi. Kiek knygų atiduota Vytauto Didžiojo universitetui, kiek – universitetui. Visos oriento lentynos nukeliavo į universiteto biblioteką. Ir dabar saulės kambary viena siena – vienos knygos. Aš nežinau, ką su jom daryt.

S. D.: Kas yra saulės kambarys?

R. B.: Į pietus.

S. D.: O ar Jūs tam Rašytojų knygyne pirkdavot?

R. B.: Ne. Aš neturėjau teisės. Aš – ne Sąjungos narė. Bet tą teisę turėjo Linas. Kai jau jį priėmė į Rašytojų sąjungą, jis ten užsisakydavo knygų. Būdavo prospektai, vadinami planai, – tokios knygutės išeidavo. Ten būdavo galima užsisakyti. Jis iš ten pirkdavo.

S. D.: O aš Jūsų visai nepaklausiau apie tolesnį Simonaitytės tyrimų etapą.

R. B.: Etapas baigėsi labai keistai. Kai parašiau kažkiek pirmos redakcijos puslapių, pamačiau, kad mokslo iš manęs tikrai niekaip išspaust negalima – ne ta natūra. Egzaminus aspirantūroj aš išsilaikiau, atlikau viską, ką reikėjo, bet disertacijos neparašiau. Taip ir liko. Kai jau dirbau „Pergalėj“, kartą Maldonis, susitikęs mane gatvėj, sako: „Klausyk, artėja Simonaitytės jubiliejus – mum reikia ką nors išleisti apie Simonaitytę.“ Maldonis buvo „Vagos“ vyriausiasis redaktorius. „Na, – sakau, – aš disertacijos neparašiau, aš nieko neturiu.“ „Na ką, – sako, – sėsk ir parašyk. Bet ką mes čia, gatvėj, kalbėsime. Einam į „Vagą“. Nusivedė jis mane į „Vagą“. Sako: „Vis tiek kai ką žinai apie ją. Dar pasiklausinėk, na, parašyk ką nors.“ „Moksliškai, – sakau, – aš tikrai nieko neparašysiu. Kokią apybraižėlę galiu parašyti, bet – ne mokslą.“ „Pridėsime nuotraukų, – sako, – jubiliejui tiks.“ Taip ir padarė. Aš sukurpiau knygele, pridėjo nuotraukų. Ėvė buvo labai patenkinta, kad apie ją rašo.

O paskui... Lebedys buvo Literatūros katedros vedėjas. Na, ir labai suprantama, jis norėjo, kad jo aspirantė gintų disertaciją. Aš buvau jo aspirantė ir jį nuvyčiau, nes laiku neparašiau disertacijos. Jis, mane pasikvietęs, sako: „Dabar

išėjo knyga – gink disertaciją.“ „Tai, – sakau, – kad čia – ne mokslas.“ „Nieko, nieko, – sako, – pridėsim dar tą straipsnį iš „Pergalės“. Ten diskusijoje apie vidinį monologą aš pasamprotavau apie Simonaitytės personažų vidinį monologą. Sakau: „Na, ne tas lygis, negali būti.“ Ir aš atsisakiau. Tada Lebedys atsiuntė Skeivį su Daujotyte į „Pergalę“, kad mane prikalbintų, kad reikia. Jų argumentas buvo toks: „Jeigu Lebedys sako, kaip Jūs galit neklausyti?“ Man to užteko. Sakau: „Bet kaip man praplaukt pro šitą Scilę ir Charibdę su tokiu tekstu?“ „Na, jeigu Lebedys sako, turit klausyti.“ Buvo posėdis katedroj, kur aš iš savo kvailumo pasakiau, kad čia yra tik apybraiža. Šitą teiginį kaip argumentą labai pasigavo Lisenkaitė: „Apybraižų dar niekada niekas nėra gynęs kaip disertacijos.“ Bet Lebedys mokėjo viską taip pasukti, ir Girdzijauskas, ir Donatas Sauka, ir dar kažkas. Ir aš apsigyniau.

S. D.: Kelintais metais?

R. B.: Tai buvo septyniasdešimtaisiais.

S. D.: O Èvė kaip nors kontroliavo ar nekontroliavo? Skaitė? Žinojo? Kokie buvo jūsų santykiai?

R. B.: Ji žinojo, bet sakė, kad paskaitys, kai jau išeis knyga. Ne, ji skaitė mašinraštį. Poroj vietų buvo tokių faktinių netikslumų – grynai jos biografijos dalykai. Bet dabar aš negaliu prisimint, ką ji man pasakė. Aš ištaisiau. O ji, pavyzdžiui, dėl kokio vertinimo ar ko absoliučiai nieko nesakė – nei kad gerai, nei kad negerai. Ji man paliko visišką laisvę. Ta prasme ji buvo labai korektiška. O paskui vis tiek aš bandžiau jos išklaust kai ką – apie giminę, apie jos betėvystę, apie motiną. Ji užkirto labai labai aiškiai: „Apie mane – taip, bet apie kokius gimines – o kam?“

O paskui atsitiko taip, kad... Na, vis tiek ji buvo labai didelė ligonė. Jai gi ta pati koja penkis kartus yra lūžusi. Be to, dar

širdininkė, ir visokių kitokių ligų begalės. Ji turėjo, kas ją globoja, ir namuose buvo visą laiką moteriškė. Bet kartais reikėdavo į kokią įstaigą nueiti, tai kokių vaistų – į vaistinę. Kai Domutė ar Oškinaitė negalėdavo, ji man paskambina – tą ir tą reikia padaryt. Na, tai kaip dabar tu ligotam žmogui nepatarnausi? Aš stengdavausi, kiek buvo įmanoma, jai patarnauti.

Bet ji mane ne vieną kartą yra įskaudinusi. Taip betarpiškai, akyse, būdavo labai lipšni, maloni, o už akių kartais ji labai negražiai pasakydavo ar net padarydavo. Tokie komplikuoti buvo santykiai. Aš gal dėl to ir atsisakiau apie ją kokių atsiminimų rašyt, nes, na, ką dabar kilosi. Buvo tikrai negražių, negerų dalykų, kurių aš nenoriu į viešumą kelt. Tegul žmogus ramiai ramiai sau ilsisi.

Nors šiaip ji mane yra vežusis į Klaipėdą – savo jubiliejaus švest, bet... Na, ir tokie, ir anokie buvo santykiai.

S. D.: O ar Jums kada nors paskui prireikė to mokslų kandidato diplomo?

R. B.: Niekad neprireikė. Jeigu būčiau dirbusi kur nors pedagoginį darbą, būčiau gavusi priedą prie algos. Kadangi dirbau „Pergalėj“, kuri nebuvo jokia mokslinė įstaiga, tai – šnipštas. Niekas.

S. D.: Ar Jums kas nors parodė pagarbos kaip mokslų kandidatei? Kad ir „Pergalėj“?

R. B.: Aš pati gerokai šaipiausi iš tų savo mokslų. Jokios ypatingos pagarbos nei sulaukiau, nei laukiau. O kas man galėjo redakcijoje kokią pagarbą rodyti? Kai apsigyniau, redakcija pasveikino. Gerai, pasveikino. Atėjo, išgėrėm kavos. Viskas. Jokių pagarbų. Aš nesijaučiau jokia mokslininkė.

Paskui mane prisikalbino „Vaga“, kad redaguočiau „Raštus“. Man apskritai toks archyvo darbas yra įdomus. Man įdomu pasižiūrėt. Buvo pasiūlyta atstatyti tai, kas buvo

pagadinta. Pavyzdžiui, ta lokalinė Simonaitytės leksika. Kai kas, pavyzdžiui, dviskaita, buvo jai tokia būdinga. Bet kad tu galėtum atstatyti tą dviskaitą, reikia archyvų. Man tai buvo įdomu. Arba, pavyzdžiui, laiškai kokie. Na, man visada buvo įdomu. Aš ir apsiėmiau šitą darbą daryti. Ne vien tik tai Simonaitytės. Aš du toms Putino kūrybos parengiau, dailininko Vytauto Kairiūkščio. Koks įdomus buvo žmogus! Koks jo archyvas turtingas! Nors aš – ne dailėtyrininkė, bet Halina Kairiūkštytė, dailininko sesuo (visą archyvą dar tada turėjo – jis nebuvo atiduotas, nors kai kas buvo ir archyve), pasakė: „Jeigu Dambrauskaitė imasi, aš duodu susipažinti su Vytauto Kairiūkščio archyvu; o jei ne Dambrauskaitė daro, tada aš neduodu.“ Kas man beliko? Turėjo knyga išeiti. „Vaga“ labai norėjo, kad išeitų ta knyga. Aš sutikau – padariau. Bet nei aš įvado, nei komentaru rašiau. Komentarus parašė Liutkus ir Landsbergis. Įvadą parašė irgi Liutkus. Specialistai. O aš tik tai techninį darbą dirbau, bet man buvo įdomu, užtat aš jį ir dariau. O mokslų aš jokių nedariau.

S. D.: Suprantu, kad rašytojai yra dideli žmonės – menininkai. O kaip jie žiūrėdavo į tokius ne menininkus kaip Jūs – redakcijoje? Ar jautėt, kad jie – truputį lygesni tarp lygių, ar nelabai?

R. B.: Žinot, kad tokių asmeninių santykių nelabai daug su kuo ir buvo. Tai ką dabar gali žinot, kaip koks rašytojas į mane žiūri. Negi klausiti.

S. D.: Bet arba jauti, arba ne?

R. B.: Kad kaip nors labai niekintų ar nesiskaitytų – nebuvo tokių atvejų. Redakcijoje dirbę (o ir nedirbę) rašytojai yra padovanoję man keliasdešimt savo knygų su maloniais įrašais. Buvo ir labai gražių dalykų. Pavyzdžiui, atėjo kažkada gerokai kauštelėjęs Raimondas Kašauskas. Pasiskeryčiojo redakcijoj, o

paskui kitą dieną atėjo ir maloningai atsiprašė: „Aš turbūt vakar čia kažkaip negražiai elgiausi.“ Na, supratingas žmogus.

O taip, kad pajustum ką, na, nėra buvę. Nežinau, nejaučiau aš. Žinojau, kad aš – ne kokia rašytoja. Aš negaliu jokių pretenzijų turėt. Aš dirbau savo darbą. Visada stengdavausi taip, na, normaliai, mandagiai su visais kalbėt. Nors, pavyzdžiui, kaip rašytojo galėjau kokio ir visai neskaityt ir nemėgt. Bet nereiškia, kad aš turėčiau kaip nors tai parodyti. Tiek, kiek padorus žmogus turi mandagiai bendraut su kitu žmogum, aš tą ir darydavau. O kad kokių nors savo asmeninių nepagarbų ar ten ko... Su Baltakiu esam apsistumdę. Ką gi padarysi, jeigu žmogus įkaušęs pradeda visokiais negražiais žodžiais... Atidarau duris ir sakau: „Eik lauk iš kabineto.“ Ir Baltakis išeina. Apsisukęs: „Roma, na, nepyk.“ Argi ant Baltakio gali kas pykt? Tai tokie santykiai. Su Justinu Marcinkevičium buvom kurso draugai. Bet visą laiką aš jaučiau... Ne dėl to, kad jis kažkaip būtų laikęs save aukštesniu (visi žinojom, kas jis toks), bet jo būdas buvo toks – jis niekada neatviraudavo.

S. D.: Palaukit. Ką reiškia: „visi žinojom, kas jis toks“? Prašau paaiškinti.

R. B.: Jo populiarumas viską pasakė.

S. D.: O Jūs irgi manot, kad jis – didis talentas?

R. B.: Negalėčiau pasakyti, kad man viskas jo patikdavo. Kai aš jam pasakiau, kad man „Kraujo ir pelenų“ kai kurios scenos visai šiaip sau atrodo, jis labai ramiai išklausė. Sako: „Na, ir kas. Tau taip atrodo, o man – taip atrodo.“ Bet tai nebuvo žmogus, su kuriuo gali kaip su koku Baltakiu – kita natūra.

Bet taip, kartą atsimenu, kavinukėj sėdėjom mes su Irena Kostkevičiūte ir pietavom. Atėjo Justinas, prie mūsų prisėdo. Ir jis pietavo, ir paskui mes kavą gėrėm, šnekėjom. Jis matė, ir ne vieną kartą matė, kad mudvi su Irena taip vaikštom, ir

redakcijoje ne kartą matė. Tai ne aš jo paklausiau. Irena jo paklausė: „Justinai, pasakyk, ar tu turi tokį bičiulį, tokį draugą, su kuriuo tu labai labai artimas, labai savas ir kuris tau labai būtinas gyvenime?“ Aš labai gražiai atsimenu. Mes taip prie sienos staliuko sėdėjom trise. Čia – siena, ir jis taip ilgai ilgai tylėjo ir pasakė: „Neturiu“. Jis pasakė: „Neturiu“, nors tikrai savo draugais laikė ir Algį, ir Maldonį. Bet tai, matyt, vis tiek nebuvo tokio rango, kad būtų galėjęs pasakyti – man tas žmogus yra labai būtinas gyvenime. Jis nekommentavo. Jis pasakė: „Neturiu“. Ar tai buvo nuoširdžiai pasakyta, aš negaliu šito žinot.

S. D.: Ar dar yra kas nors, ko nepasakėt?

R. B.: Tai aišku, kad yra.

S. D.: Ne, galvojant apie tą laiką, kaip jis atrodo.

R. B.: Nežinau. Tikriausiai. Kaipgi, ar gali viską išpasakot? Daug ko neatsimeni. Gal ko nesuvokei, daug ko nesupratai. Gal ir aš kam nors kliuvau, galbūt ką nors ir įskaudinau, gal kai kam ką ir negero padariau. Bet aš žinau, kad galiu atsiprašyt, jeigu numanau, dėl ko turiu atsiprašyt. Bet jeigu, pavyzdžiui, buvęs gana artimas žmogus su manim nesisveikina. Na, ne širdies draugas ar bičiulis (ne dabar, bet tais laikais), staiga ima nesisveikinti. Aš paklausiu: „Kodėl tu su manim nesisveikini?“ O man neatsako. Tai ką aš galiu? Aš negaliu atsiprašyt, nes nežinau, dėl ko turėčiau atsiprašyt.

S. D.: Tokių atvejų būdavo?

R. B.: O tokių atvejų buvo. Du atvejai. Man labai artimos dvi bičiulės su manim taip pasielgė. Aš ir dabar nežinau. Paskui taip susiklostė, tokia situacija buvo, kad viena mano bičiulė nebegalėjo manęs ignoruoti. Labai gražiai viskas susiklostė. Tada aš buvau jai tapusi tokiu žmogum, be kurio ji nebegalėjo

apsieiti. Aš nebeįvardysiu, nes tai – labai skaudi istorija. O kitas žmogus, kita mano bičiulė, taip ir mirė. Aš net nežinau dabar – kodėl ji su manim nutraukė draugystę. Nors draugystė buvo labai širdinga, aš buvau labai globojama. Ji buvo už mane kokiais šešeriais septyneriais metais vyresnė. Tai buvo mano gyvenimo dalis, labai daug man davusi, ir labai man brangus žmogus. Aš nežinau, kodėl ji nuo manęs nosisuko, – koki dešimtį metų kentėjau dėl to ir verkiau tiesiog. Bet aš ir dabar nežinau, nes jos jau nebėra. Yra vienas žmogus, kuris žino, nes jai, tai mano kitai bičiulei, buvo pasakyta. Bet ji prižadėjo nieko man nesakyt ir nepasakė. Aš taip ir nežinau. Galėčiau atsiprašyt, jeigu ką nors negerai padariau. Bet kai nežinau, už ką atsiprašyt, tai atsiprašyt tada – neatsiprašau.

S. D.: Aš Jūsų dar nepaklausiau apie susižinojimo šaltinius, nes laikraščiai nerašydavo to. Kas buvo svarbu, galėdavai sužinot iš kokių nors pažįstamų. Apie gandų vietą to meto visuomenėje.

R. B.: Tai – tas pats ratelis. Tas pats ratelis, kuris – pas Ireną. Kitas ratelis – Lebedžio, kai dar buvo profesorius. Tai buvo kelionių ratelis (kai būdavo ne žiema), slidinėjimų (kai būdavo žiema) ratelis. Tai tas ratelis buvo toks.

S. D.: Ar Jūs slidinėdavot?

R. B.: Taip. Lebedys nusivedė pas meistrą. Antakalny – toks meistras, kur jam baidarę, slides tvarkydavo, medų iš jo pirkdavo.

S. D.: O baidarės buvo medinės?

R. B.: Medinės, taip. Fanera ten kokio. Mes esam plaukioję su Lebedžiu. Abudu Saukos, aš ir Lebedys. Dviem baidarėm esam keliavę.

Tai faktiškai jis pasakė, kad tas meistras Kepalas dovanoja man slides, nes aš neturėjau ir nemokėjau šliuožti. Bet Lebedys kaip savo aspirantę norėjo į tą grupelę įtraukt. O paskui tas Kepalas (aš pas jį pirkdavau medų) pasakė: „Lebedys užmokėjo man už tas slides.“ Tai buvo dar slidininkų ratelis. Tas slidininkų ratelis iššliaužiam, kur jau maršrutą Lebedys sudarydavo, o paskui būdavo postovis, būdavo laužas – tada būdavo kepamos medžioklinės dešrelės.

S. D.: O iš kur jų gaudavot?

R. B.: O visada Lebedžio kuprinėj būdavo tų dešrelių. Kaip jas Lebedys gaudavo, aš nežinau. O Pikčilingio kuprinėj visada būdavo saldinių „Karakumų“. Ir tada visa ta kompanija visus gandus – kas tiktai iš kur ką žinodavo – visi plepėdavo.

O Irenos rately – irgi taip.

Du pagrindiniai šaltiniai ir buvo tokie.

Na, man dar buvo Katinienė – tokia šimtaprocentinė patikima. Ir buvo Feliksas Vaitiekūnas.

S. D.: O kas tie slidinėtojai?

R. B.: O slidinėtojai tai: Zinkevičius, Urbutis, Mažiulis, Pikčilingis, Juozas Girdzijauskas, Regina Mikšytė, kartais – Janina Žėkaitė, Kubilius, abudu Saukos – Donatas ir Leonardas, paskui kartais slidinėdavo – lyg Birutė (nežinau aš jos pavardės, universitete, kažkurioj Filologijos fakulteto katedroj, dirbo laborante). Visas šitas pulkelis. Ten politikų būdavo mažai, bet tokie labiau filologai. Vladas Žukas dar būdavo toj slidininkų draugijoje. Daugiau lyg ir neprisimenu. Mes su Regina Mikšyte buvom ištvermingiausios moteriškės. Regina sakydavo: „Mum fanaberija – nuvažiuot, nusileist nuo tokio pat aukštumo kalno, nuo kokio leidžiasi Donatas Sauka.“ Lebedys kartais nedrįsdavo, nors jis puikiai slidinėjo. Bet Donatas lėkdavo nuo visų kalnų Sapieginėj ir visur: prie

Lentvario ir Gudeliuose, ir prie Saločių ežerėlio – visur kur. Tokie šaltiniai ir buvo.

O kai namuose buvo Linas Broga, jis suprasedavo, nujausdavo daug daugiau negu aš. Mes labai apie daug ką pasikalbėdavom. Gana taip... Na, nežinau, kaip tą artimumą pavadinti. Bet jis bendravo su Juozu Urbšiu, jį lankydavo. Laiškai – tokie dalykiški, apie knygas, apie sveikatą. Bet jis važiuodavo specialiai pas jį į namus. Jie šnekėdavosi. Ten esam jau ir mes abudu nuvažiavę, padarę vieną įrašą, kurį paskui „Romuva“ išspausdino. Namuose aš turėjau žmogų, kuris buvo labai aiškios orientacijos, ir man tada buvo labai labai paprasta. Aš savo galva daug ko nesuvokdavau, bet užtekdamo su Linu pasišnekėti, ką nors papasakoti. Jis kažkaip suvokdamo, kadangi jis ir vyresnis buvo, ir visai kito sukirpimo žmogus, negu ta aplinka, kurioje aš dirbau.

S. D.: O galite eksplikuoti, atsiprašau už žodį, frazę „kito sukirpimo negu ta aplinka“?

R. B.: Jis nuo pat mažumės buvo nusiteikęs labai dorai. Banaliai pasakysiu – labai patriotiškai Lietuvos atžvilgiu. Ir tai labai aiškiai matyti iš jo visos laikysenos. O jo, sakysim, tokie dienoraštiniai užrašai, kuriuos aš perskaičiau tik jam išėjus, nes jis man jų niekada nėra rodęs. Bet iš jo pasakojimų aš daug ką žinojau.

S. D.: Ar norėjot pasakyti, kad ta jūsų redakcijos aplinka buvo nepatriotiška?

R. B.: Ji buvo visokia. Ten buvo ir labai rimtų partinių, kurie turbūt ir išpažino tuos idealus.

S. D.: Ar Macevičius toks galėtų būti?

R. B.: Na, ir Macevičius, ir kiti. O dabar pasvert jų patriotiškumą – kas gi imtųsi šitą daryti? Paskutiniai eilėraščių

rinkiniai – ten yra eilėraščių, kur gali ir tą terminą ezopinė kalba pritaikyt. Tai dabar – kaip tu priimsi: ar tai tikrai, ar tikrai atrodo, kad tikrai ezopine kalba kas kalbama? O tas Macevičiaus visiškas atsiribojimas nuo viešumos Sąjūdžio ir jau laisvos Lietuvos laikais, aš bent įtariu, kad yra labai sąmoningas žingsnis. Jisai suprato kažką gyvenime. Jis nenorėjo ir nebegalėjo savo gyvenimo nei pakoreguoti. Parašė „Laišką Stalinui“ – tai tokia eiliuota poema ne poema (na, – ne eilėraštis, daugiau nei eilėraštis), parašyta su Antanu Jonynu. Bet paskui žmogus galėjo ir kitaip kaip nors galvoti.

S. D.: Vadinasi, tai kolektyvinis – dviejų autorių – kūrinys?

R. B.: Taip, tai – dviejų autorių kūrinys. Pasižiūrėkit į tą laikotarpį, pamatysit – kokia. Ir panašių dalykų... Na, jis tikrai tikėjo šitais idealais. Bet jis į gyvenimo pabaigą kažką suprato. Aš, pavyzdžiui, jo tą atsiribojimą nuo viešumos laisvojoje Lietuvoje suprantu būtent taip: jis susivokė, kad, na, tie idealai, kuriais jis tikėjo...

S. D.: Bet Jūs nebendravot laisvojoje Lietuvoje?

R. B.: Ne. Ne. Jis buvo namisėda. Jis buvo širdininkas. Turėjo labai aukštą kraujo spaudimą. Jis niekad neidavo į jokių renginių. Būdavo, dar „Pergalė“ darydavo kokius suėjimus bent kartą per metus. Jis niekad neateidavo. Aš laisvojoje Lietuvoje turbūt niekad nesu jo nė vieno karto sutikusi. Bet jis niekur neidavo. Nei į klubą neidavo – niekur. Taigi ta aplinka, – na, visokia buvo.

O namuose buvo visai kitokie dalykai. Ypač kai su Linu jau sukūrėm šeimą, kai pradėjom būti kartu. Dieve, taigi jis – viską man, apie visus sibirus... Kaip jis keliavo į Sibirą aplankyti tėvų, kaip čia paskui grįžus viskas buvo, kaip jam buvo. Jis buvo labai (na, tikrai neperdėsiu) aukšto rango inžinierius. Kelių inžinierius. Juk jį tas Autotransporto ministerijos ministras, žinodamas jo biografiją (apie išvežtą šeimą ir kad jis

nepartinis), iš Kauno parsikvietė į Vilnių ir padarė visos respublikos kapitalinės statybos viršininku. Žinodamas visus šituos jo biografijos dalykus ir nusiteikimus. Viską aš žinojau. Ir žinojau tuos jo gyvenimo vingius, kaip jam reikėjo išlaviruoti. Ir niekada jokių, jokių kompromisų nėra padaręs. Kai šalia tokio žmogaus gyveni, tai negali neturėt tau poveikio. Aš visiškai ramiai jį veddavau į visus Irenos rengiamus suėjimus. Pas Katinienę mes dažnai lankydavomės. Aš žinojau, kad galiu juo pasikliauti labiau negu pati savim. Aš galiu ko nesuvokti. O jis man buvo didžiulis autoritetas. Kai aš dabar jau tiek laiko be jo, daug kas grįžta, daug ką jau kitokia galva, su kitokia patirtim permąstai. Jis nėra labai suklydęs, ką nors galvodamas arba sakydamas. Visada pagal savo sąžinę. O ta sąžinė buvo doro žmogaus sąžinė. Kai šalia tokio žmogaus būni, tai negali nebūti jo veikiamas. Na, čia – jau tarp kitko.

S. D.: Labai ačiū.

P. S.

„Pergalėje“ buvo išspausdinta daug „raudonų“ tekstų, nemažai ir kitokių, šiandien vertinamų, kuriuos atrinkti yra literatūros istorikų priedermė. Tačiau esama ir to, ko „atrinkti“ nereikia, tai – žurnalo tarnavimas mūsų kalbai. Redakcijoje buvo stilisto etatas, šį darbą yra dirbę Vytautas Martišius, Aldona Baliulienė, Nijolė Kvaraciejūtė, labai trumpai – ir Viktorija Daujotytė. Šie žmonės tekstus skaitydavo po skyrių redaktorių – išmanydami, reikliai, bet ir atsargiai. Veikti jie iš tiesų turėjo ką, gal tik Feliksas Vaitiekūnas prozos tekstus gebėjo suredaguoti tinkamai, na, ir su poezija buvo paprasčiau. Esame redakcijoje juokavę, kad įdomu būtų koki numerį išleisti, visai nelietus autoriaus kalbos, – deja, neišleidome.

Nebuvau kalbininkė, todėl, imdamasi redaguoti, turėjau daug mokyti. Iki šiol esu dėkinga „Pergalės“ stilistams už kantrybę ir žinias.

Pokalbį parengė, įrašė, redaktore Romaną Dambrauskaitę-Brogienę kalbino Šiuolaikinės literatūros skyriaus vadovė dr. Solveiga Daugirdaitė.

Pokalbis įrašytas: 2012-10-30; iššifruotas: 2012-11-04; užrašytas: 2012-11-11.

Pokalbis autorizuotas: 2013-02-10.

Pokalbio trukmė: 169 minutės, 58 sekundės.

Pokalbio įrašą šifravo, užrašė dr. Neringa Markevičienė.

